

**Botanika bezcévných rostlin a protistologie
pro učitelské kombinace
2024**

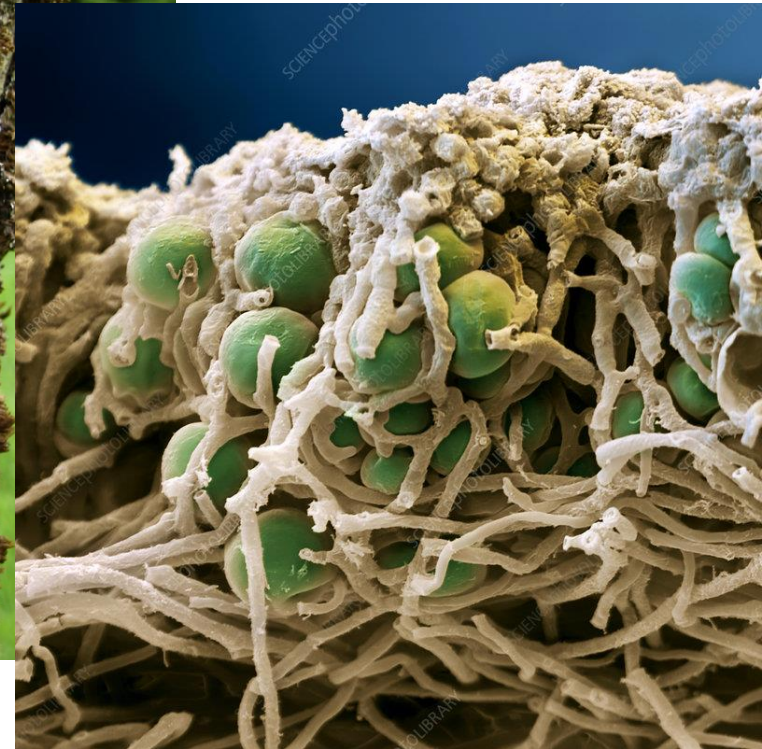

Lišejníky 1

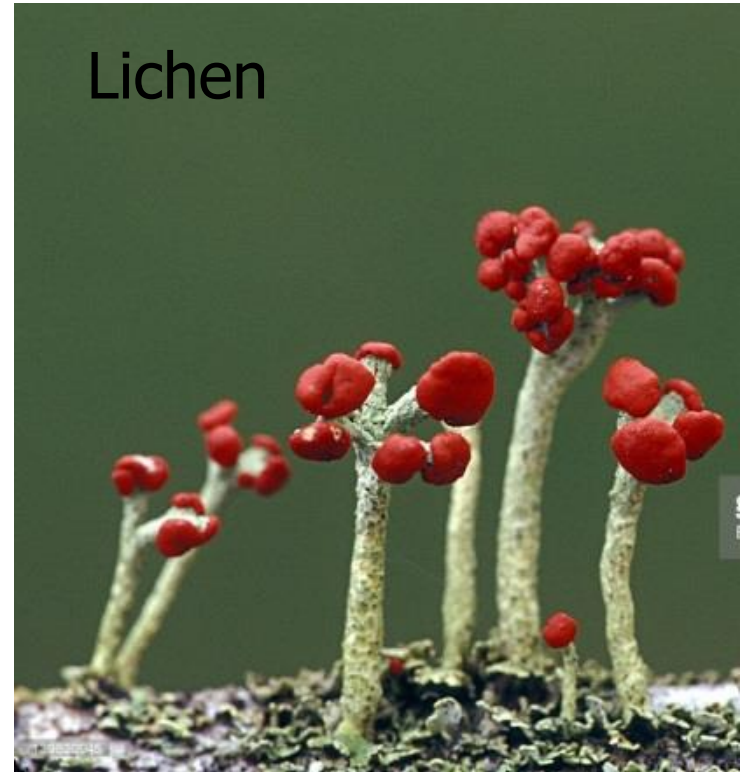
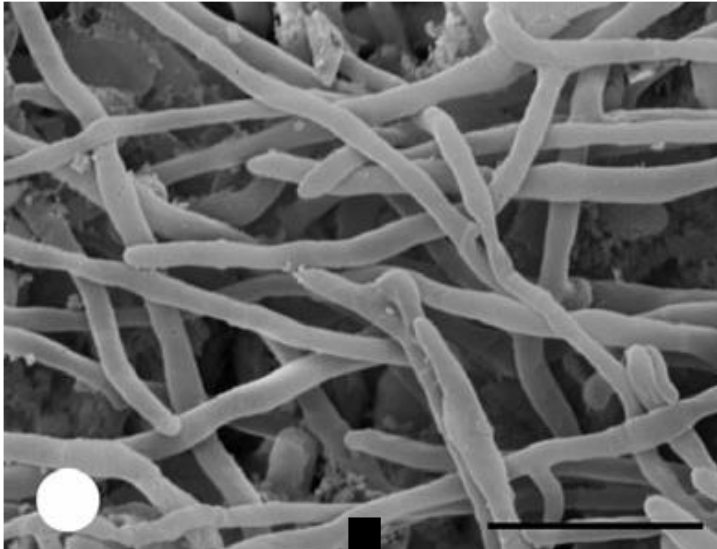
David Svoboda

Co je lišejník?

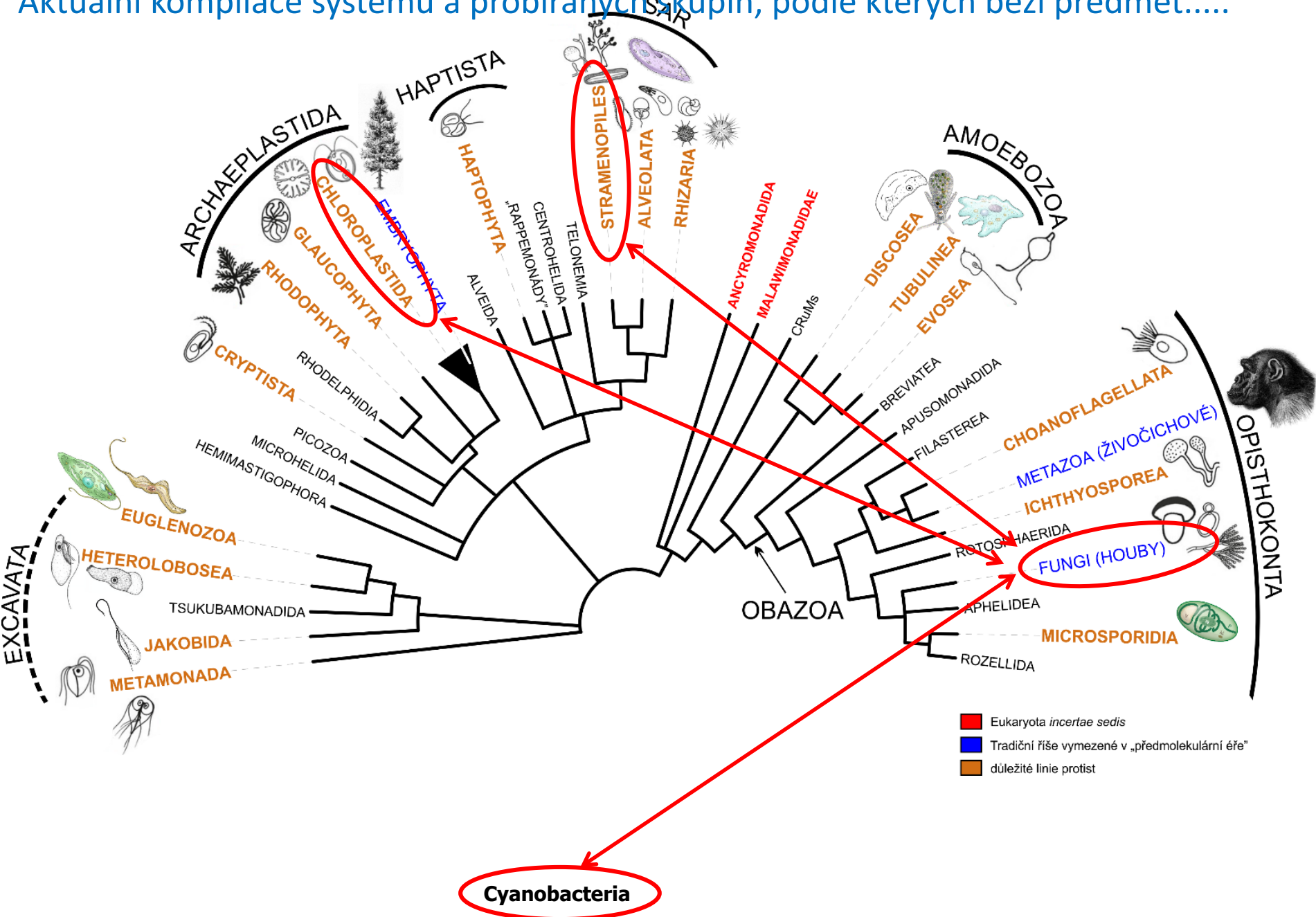

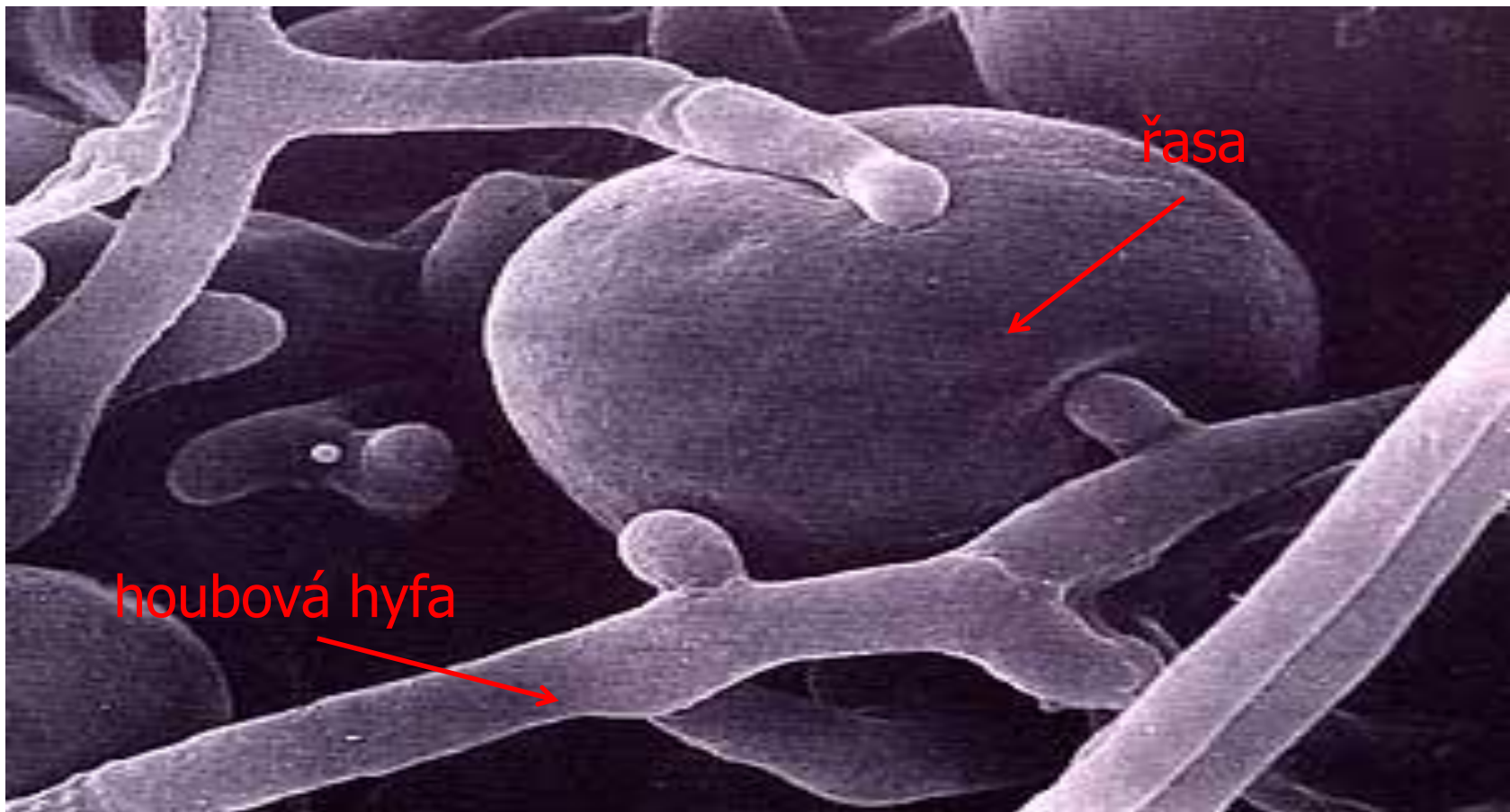
Mycobiont/mycosymbiont

Photobiont/phycobiont/phycosymbiont

Aktuální kompilace systému a probíraných skupin, podle kterých běží předmět.....

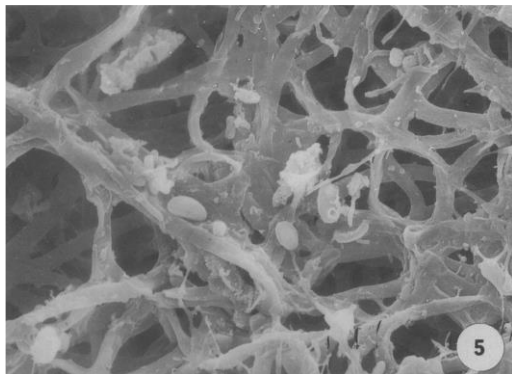

Lichenismus – asociace houby a zelené řasy/sinice za tvorby specifické stélky

Demi- lichenization
částečná lichenizace, volné soužití

Ne všechna soužití řasy a houby jsou lišejníky

Zavada & Simoes 2001

řasa v horní
části
plodnice

Trametes versicolor

Charakteristika asociace:

Symbióza?

Mutualismus?

Parasitismus?

Kontrolovaný parasitismus?

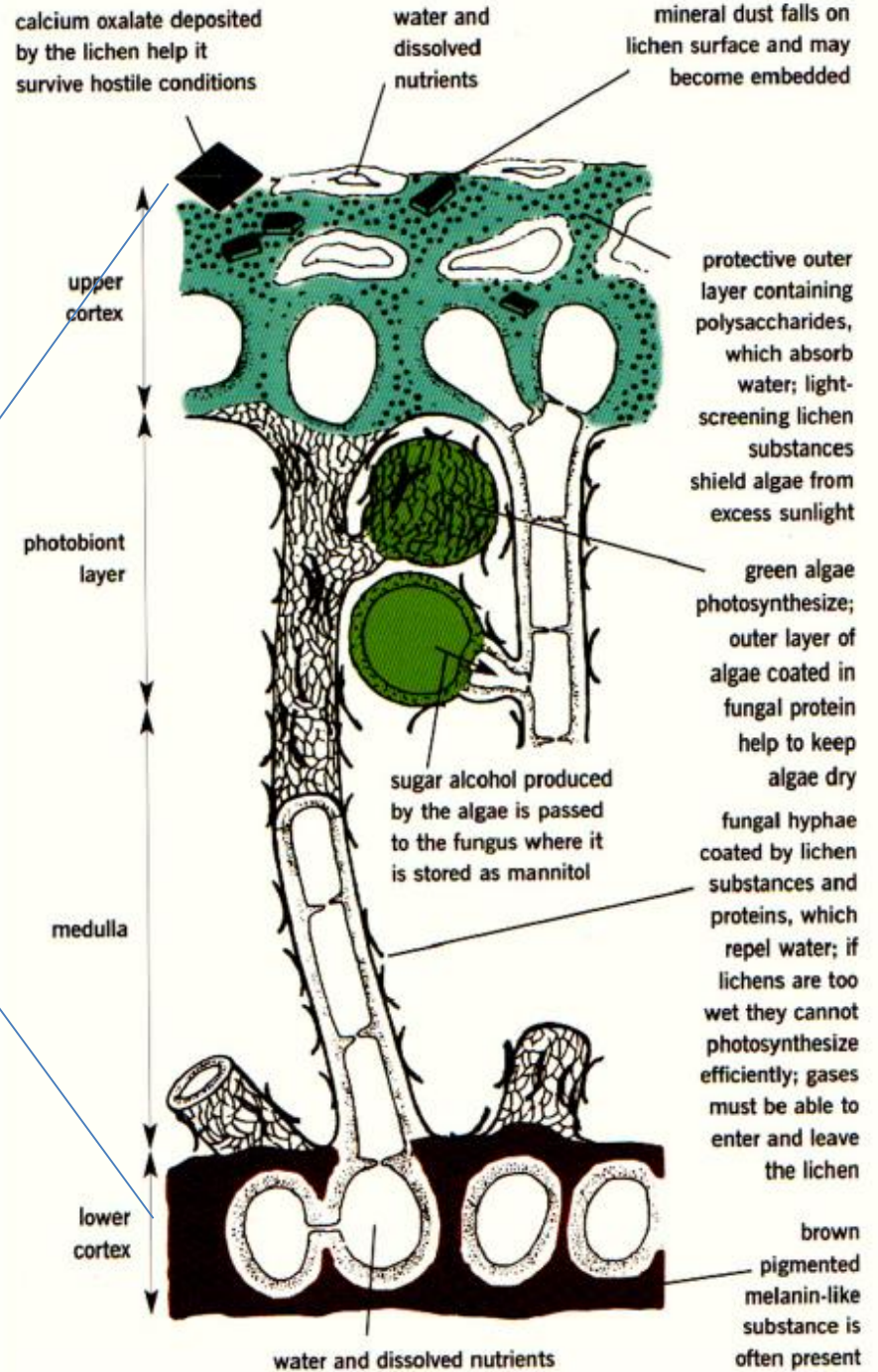
„zemědělství“?

volně žijící:

- fotobionti jen zřídka

- mykobionti nikdy (?)

Jak to funguje?

Fotobiont

součást struktury lišejníku

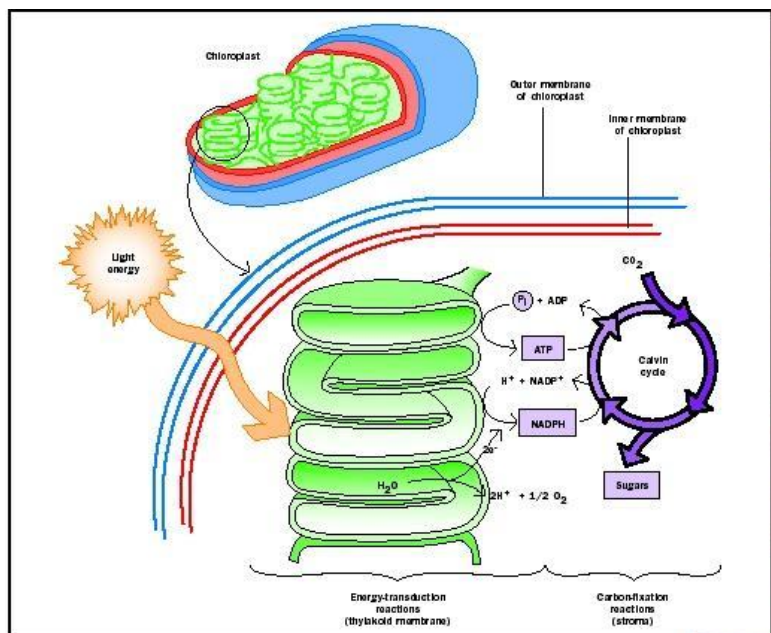
chráněn mykobiontem (UV, vyschnutí, herbivoři)

rozšíření niky

fotosyntéza

modifikovaná struktura (menší bb, větší chloroplasty)

nepohlavní rozmnožování (velmi vzácně i pohlavní)

Mykobiont

tvoří strukturu („tělo lišejníku“)

od fotobionta výživa

výživa a ochrana fotobionta (UV, vyschnutí, ...)

rozšíření niky (chladná, suchá místa)

stavba stélky

pohlavní rozmnožování

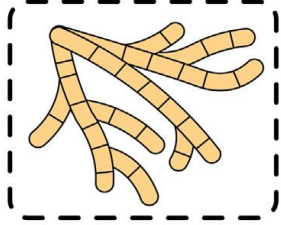

Lichens are fungi that discovered agriculture
(T. Goward)

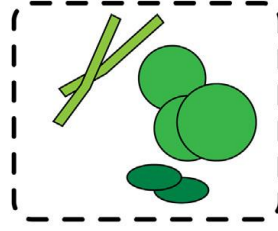
But...

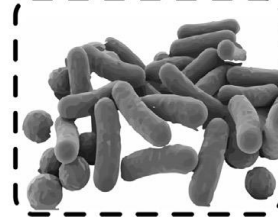
Dominant & abundant fungal mutualist.
>20,000 described species of fungi.

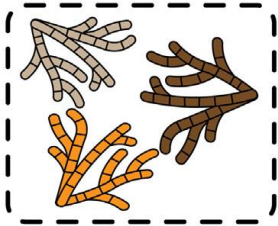
Photosynthetic mutualists.
Green algae and/or cyanobacteria.

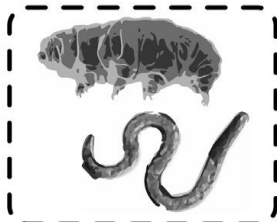
Endolithic bacterial community.
Mutualists & commensalists.

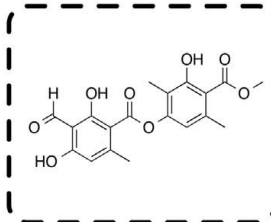
Endolithic fungal community.
Commensalists & parasites.

Microinvertebrate community.
Nematodes & tardigrades dominant.

Secondary metabolites.
Intra-thalline functions & ecosystem interactions.

Lichen thallus deconstructed. Each individual lichen is comprised of a multitude of organisms that together constitute a miniature ecosystem. One primary mutualistic fungal symbiont contributes the majority of the biomass and structure to the thallus, and one or more photosynthesizing symbionts constitute the most important photosynthetic partners. Other species of fungi and microalgae, along with bacteria and micro-invertebrates, grow as commensalists in and among the scaffold of the dominant symbionts. Some species of fungi grow as pathogens and parasites. Secondary chemistry produced by the main fungal symbiont drives the functional interactions among organisms in the thallus and with the environment.

Lišejníky = lichenizované houby

Jméno dává lišejníku houba, nikoliv řasa:

(*Sticta damaecornis* f. *canariensis*)

(*Sticta dufourii*)

Sticta canariensis (Bory) Bory ex. Delise

forma se zelenou řasou

forma se sinicí

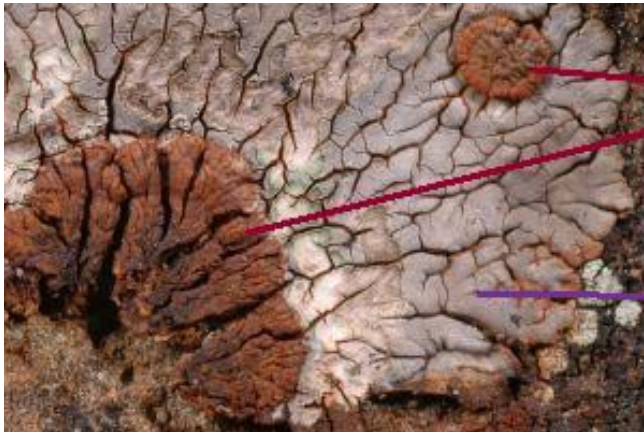
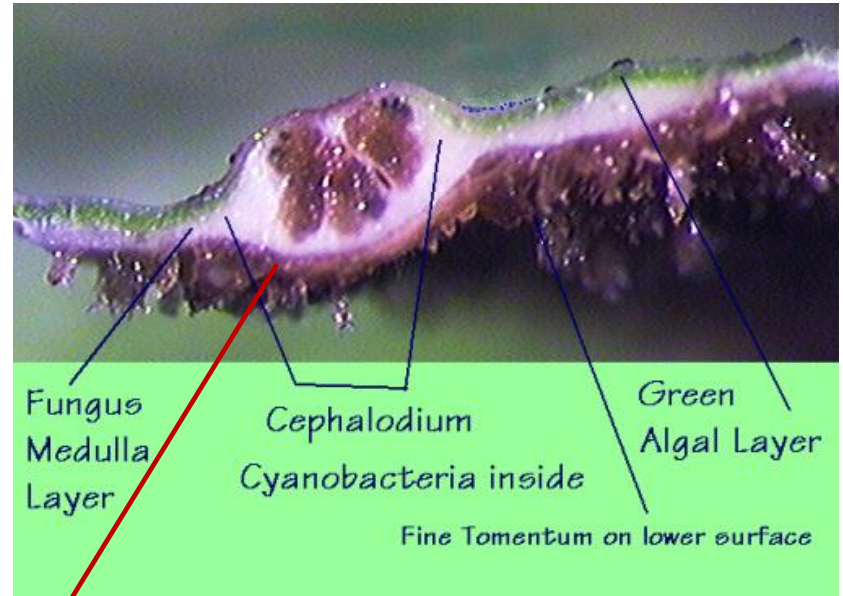
Cladonia rangiformis
+
Asterochloris mediterranea/lobophora/italiana/woessiae
=
Cladonia rangiformis

Vztah není jen 1 : 1 ...

Lobaria amplissima a *Dendroscocaulon umhausense*

forma se zel. řasou a na ní forma se sinicí dohromady – více fotobiontů

**Cephalodia
containing
cyanobacteria**

**Thallus
containing
green algae**

cephalodia – útvary s jiným fotobiontem (sinicí) na stélce

Jméno dává lišejníku houba – ale která houba?

Diversita hub v lišejnících

- parazitické houby
- parazitické lišejníky
- asymptomatické endothallické/endolichenické houby
- povrchový biofilm
- třetí, čtvrtý, ... symbiotický partner?

Caloplaca thallincola na *Verrucaria maura*

lichenikolní houba na *Pertusaria pertusa*

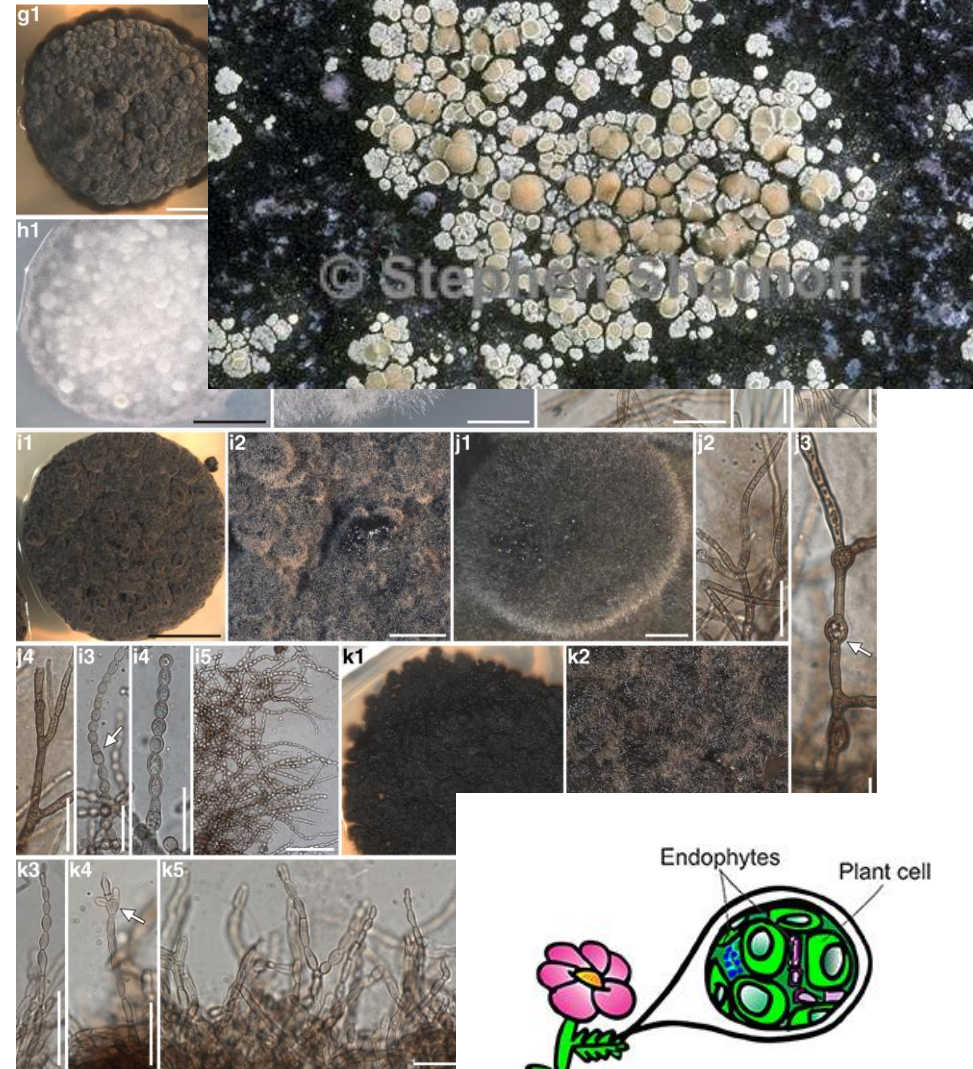
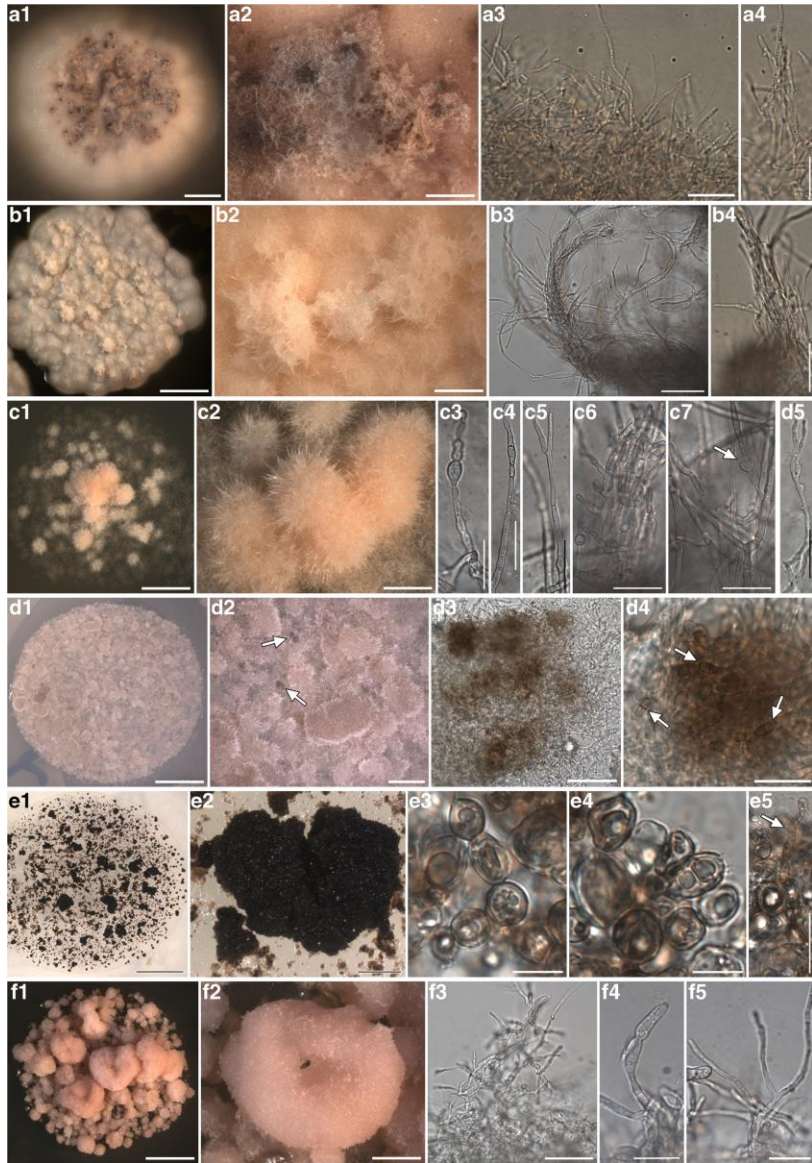
lichenikolní houba na *Sticta*

lichenikolní houba na *Cladonia arbuscula*

více mykobiontů – parazitické houby, parazitické lišejníky

Symptomless lichenicolous fungi

Endolichenic fungi or „endolichenic lichens“?

Muggia et al., 2018: The thallus structure of the lichen symbiosis provides a fungal shelter for the growth of algal partners. The long-living thallus also provides a habitat for other fungi, but experimental studies, which could inform us about the details of their interactions have hardly been conducted.

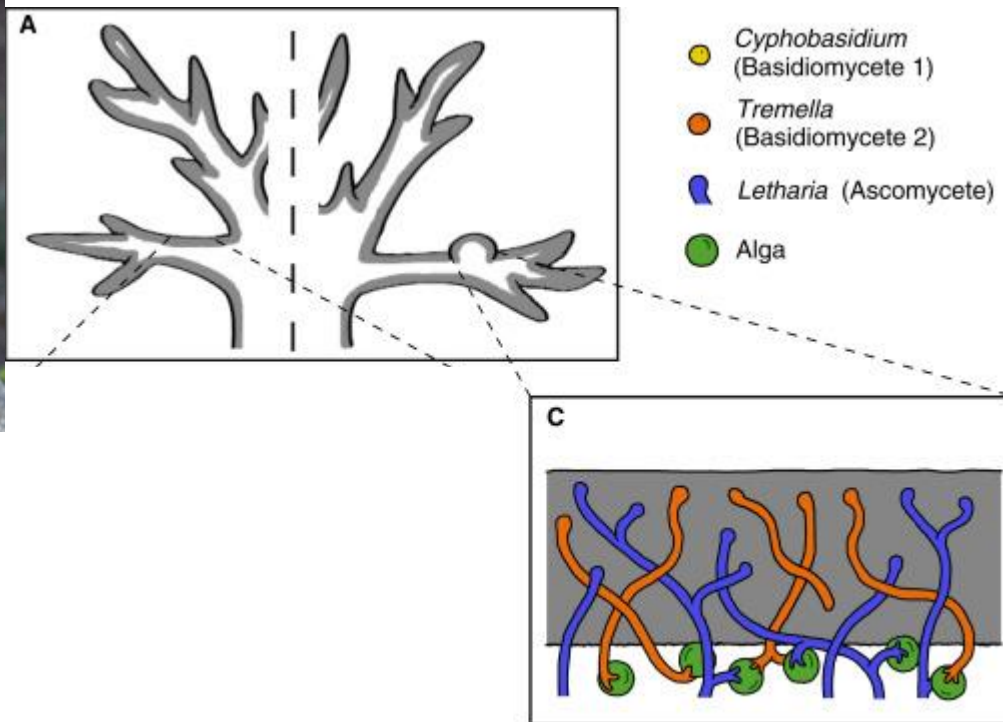

(J–L) *Muellerella atricola* (L1993) and *Trebouxia* sp.1 (L1379) 3 months (J), six months (K) and one year (L) after inoculation on malt yeasts medium (MY).

Multiple mycobionts in one lichen thallus?

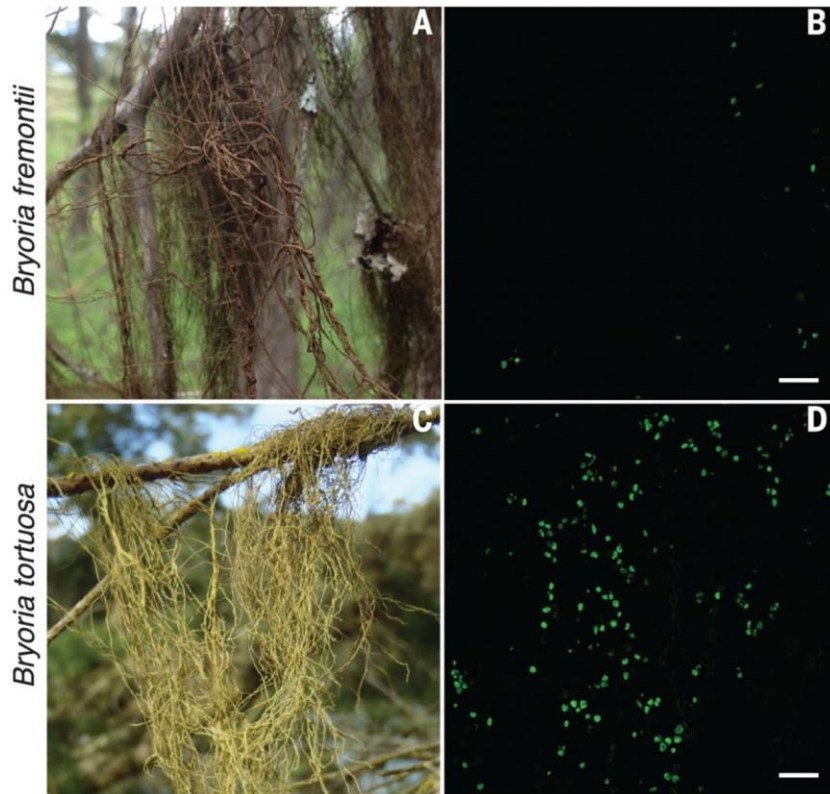

Letharia vulpina

Current Biology

Basidiomycete yeasts influencing ascomycete lichen phenotype

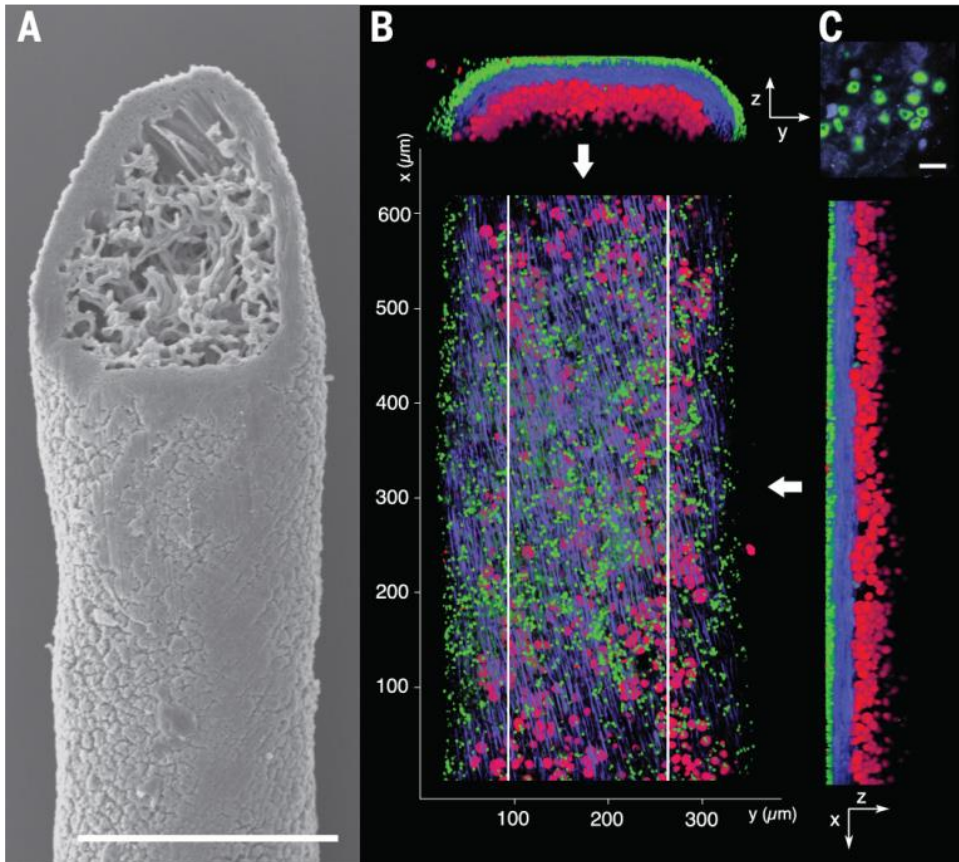

Differential abundance of Cyphobasidiales yeasts in *B. fremontii* and *B. tortuosa*.

Bryoria fremontii – no vulpinic acid, brown, *B. tortuosa* – vulpinic acid, yellow colour.

(A) *B. fremontii*, with (B) few FISH-hybridized live yeast cells at the level of the cortex. (C) *B. tortuosa*, with (D) abundant FISH-hybridized cortical yeast cells (scale bars, 20 μm).

Basidiomycete yeasts influencing ascomycete lichen phenotype

Fluorescent cell imaging of dual fungal elements in lichen thalli. (A) Scanning electron microscopy image of a thallus filament of *B. capillaris* (scale bar, 200 μm). (B) FISH hybridization of *B. capillaris* thallus, showing Cyphobasidiales yeasts (green) and the lecanoromycete (blue) with algal chlorophyll A autofluorescence (red). The volume within the two vertical lines is visualized on the right; the unclipped frontal view is shown at the top. Movie S2 shows an animation of the three-dimensional $\sim 100\text{-}\mu\text{m}$ z-stack. (C) Detail of yeast cells (scale bar, 5 μm).

Spribille et al. 2016

Shrnutí

- Lišejník má jméno podle dominantního mykobionta, nezávisle na řase/řasách.
- Lišejníky je ekosystém – je zde mnoho doprovodných hub, některé mohou být velmi důležité pro celek

Důležité vlastnosti lišejníků :

- **reviviscence**: schopnost rychle a reversibilně přecházet ze suchého do hydratovaného stavu

- **odolnost proti nízkým teplotám**: asimilace až do - 40 °C (naměřený extrém)

- **schopnost růst na různých (nehostinných) substrátech**

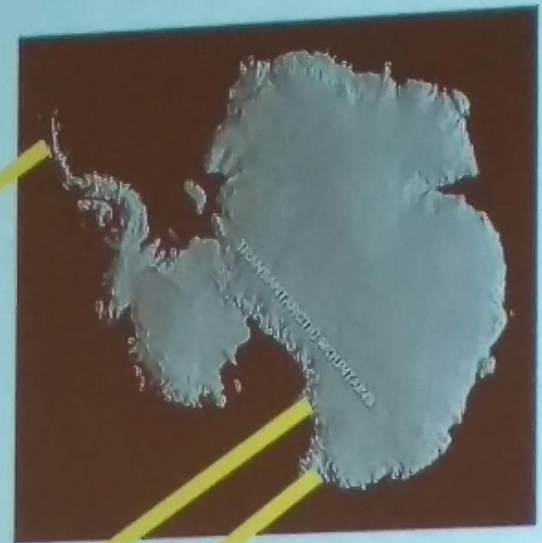
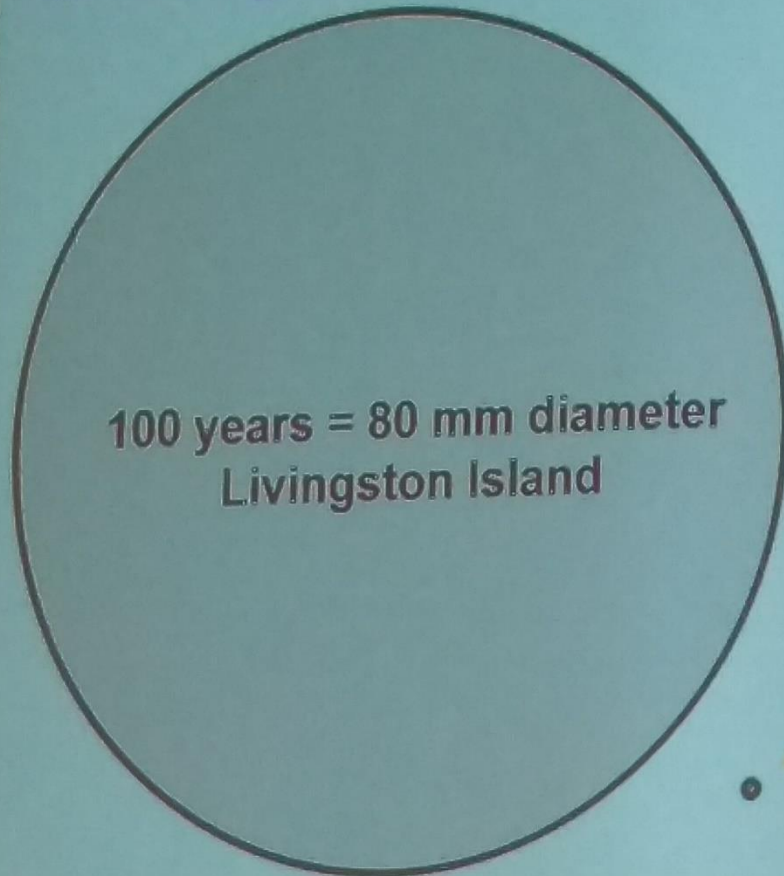
- schopnost **produkce sekundárních metabolitů**, z nichž většinu houba ani řasa nejsou schopné samostatně vyrábět (barevné pigmenty, lišejníkové kyseliny).

- **schopnost tvorby stélky s dlouhou životností** (korovité lišejníky řádově stovky let).

Lichen growth in 100 years

100 years = 6 mm diam.
Hallett

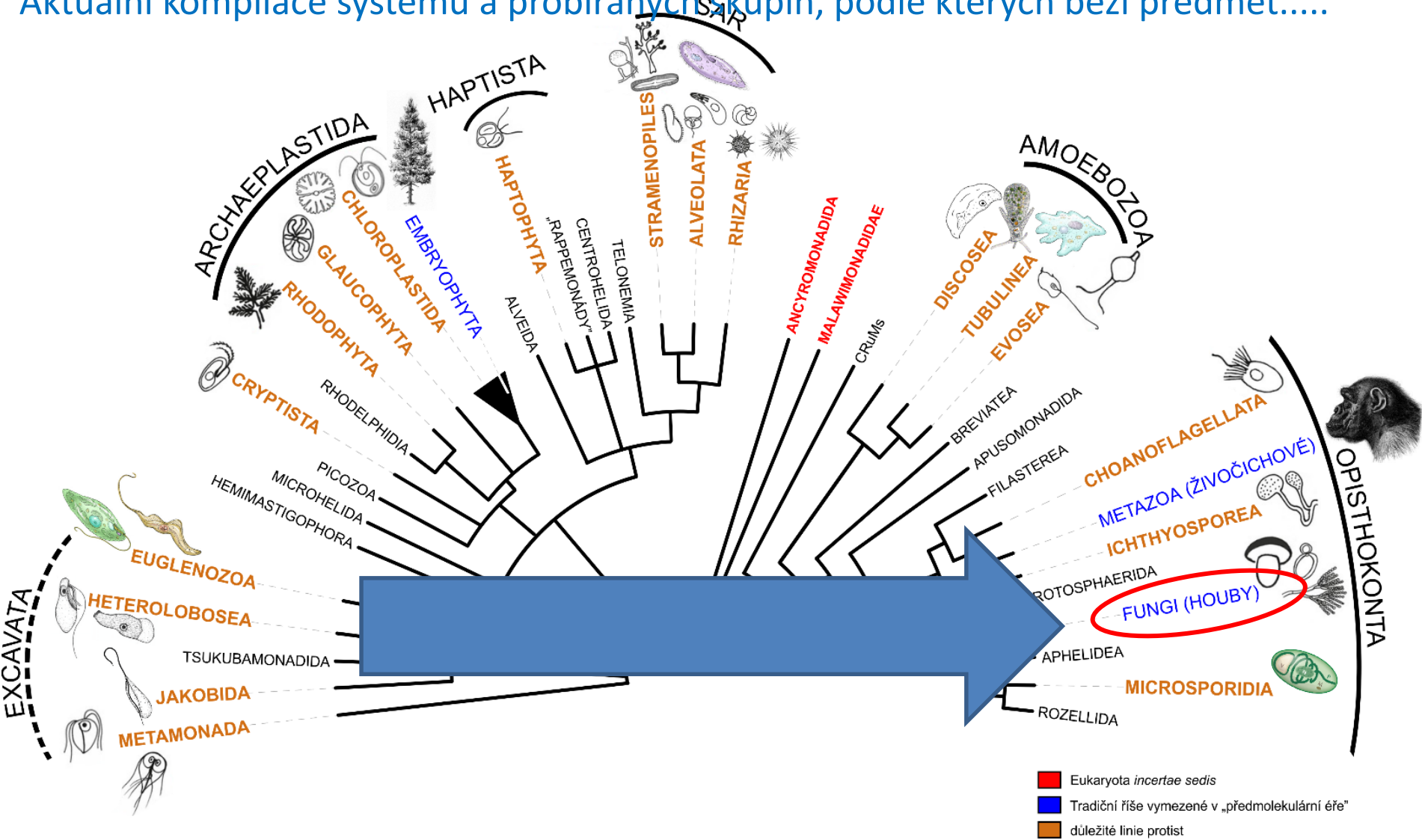

100 years = 1 mm diam.
Taylor Valley

Gradient 3: growth rates (about 100 times for lichens)

Sancho, L. G., Green, T. A., & Pintado, A. (2007). Slowest to fastest: extreme range in lichen growth rates supports their use as an indicator of climate change in Antarctica. *Flora*202(8), 667-673.

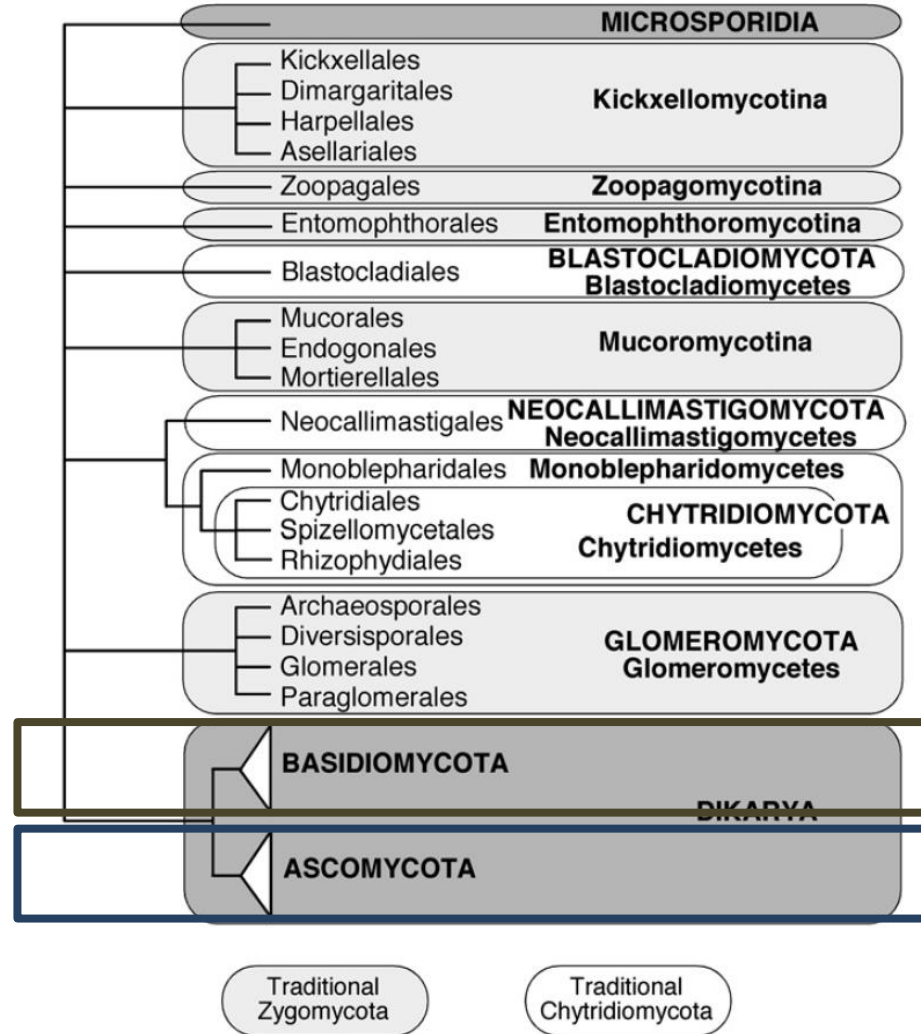
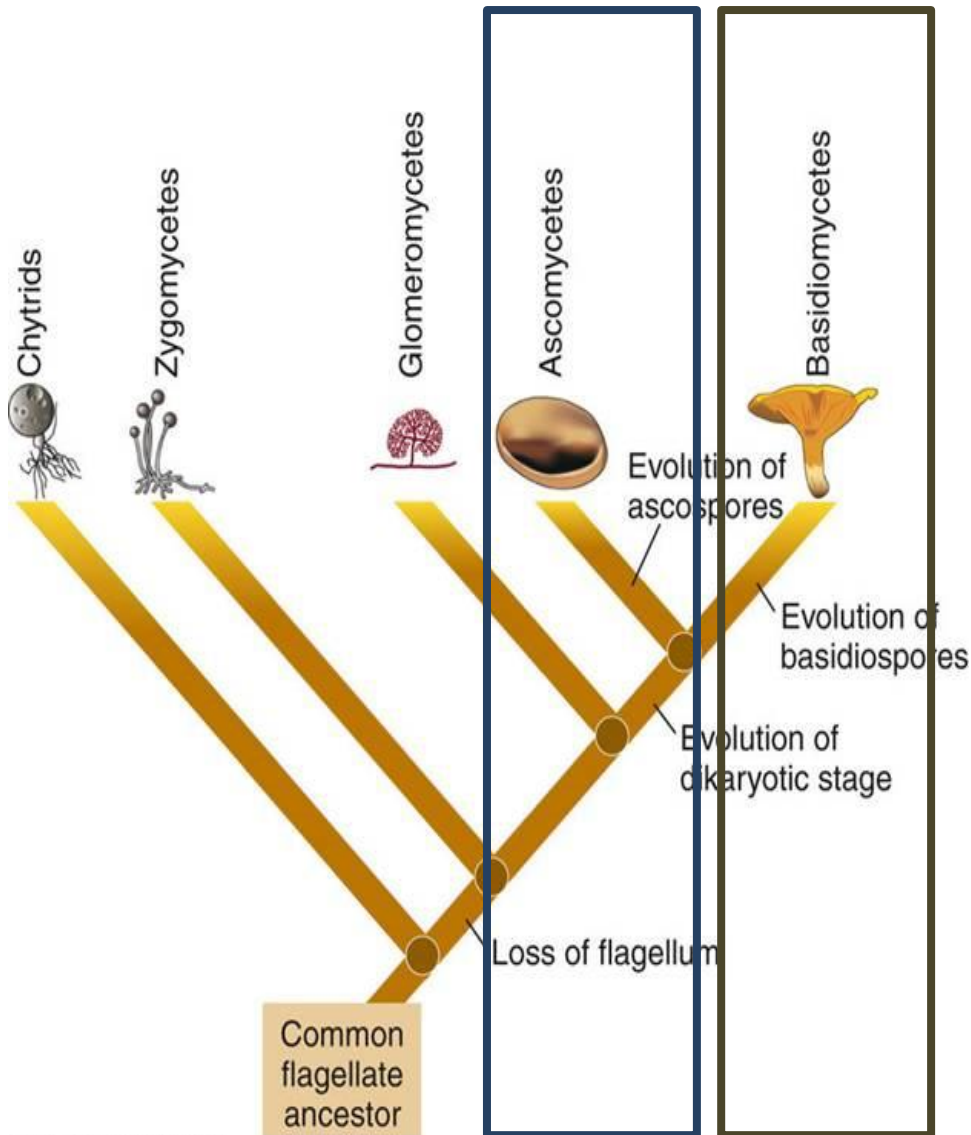
Aktuální kompilace systému a probíraných skupin, podle kterých běží předmět.....

Cyanobacteria

Tomáš Pánek, compilation

Fungi - mykobiont

Hibbett & al. (2007)

Fungi

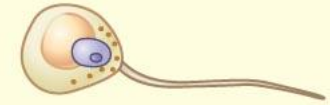
http://science.kennesaw.edu/~jdirnber/Bio2108/Lecture/LecBiodiversity/31_Labeled_Images/31_UN06-Summary-L.jpg

Fungal Phylum

Distinguishing Features of Morphology and Life Cycles

Chytridiomycota (chytrids)

Flagellated spores

Zygomycota (zygote fungi)

Resistant zygosporangium as sexual stage

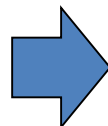
Glomeromycota (arbuscular mycorrhizal fungi)

Form arbuscular mycorrhizae with plants

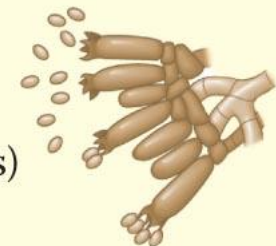
Ascomycota (sac fungi)

Sexual spores (ascospores) borne internally in sacs called asci; ascomycetes also produce vast numbers of asexual spores (conidia)

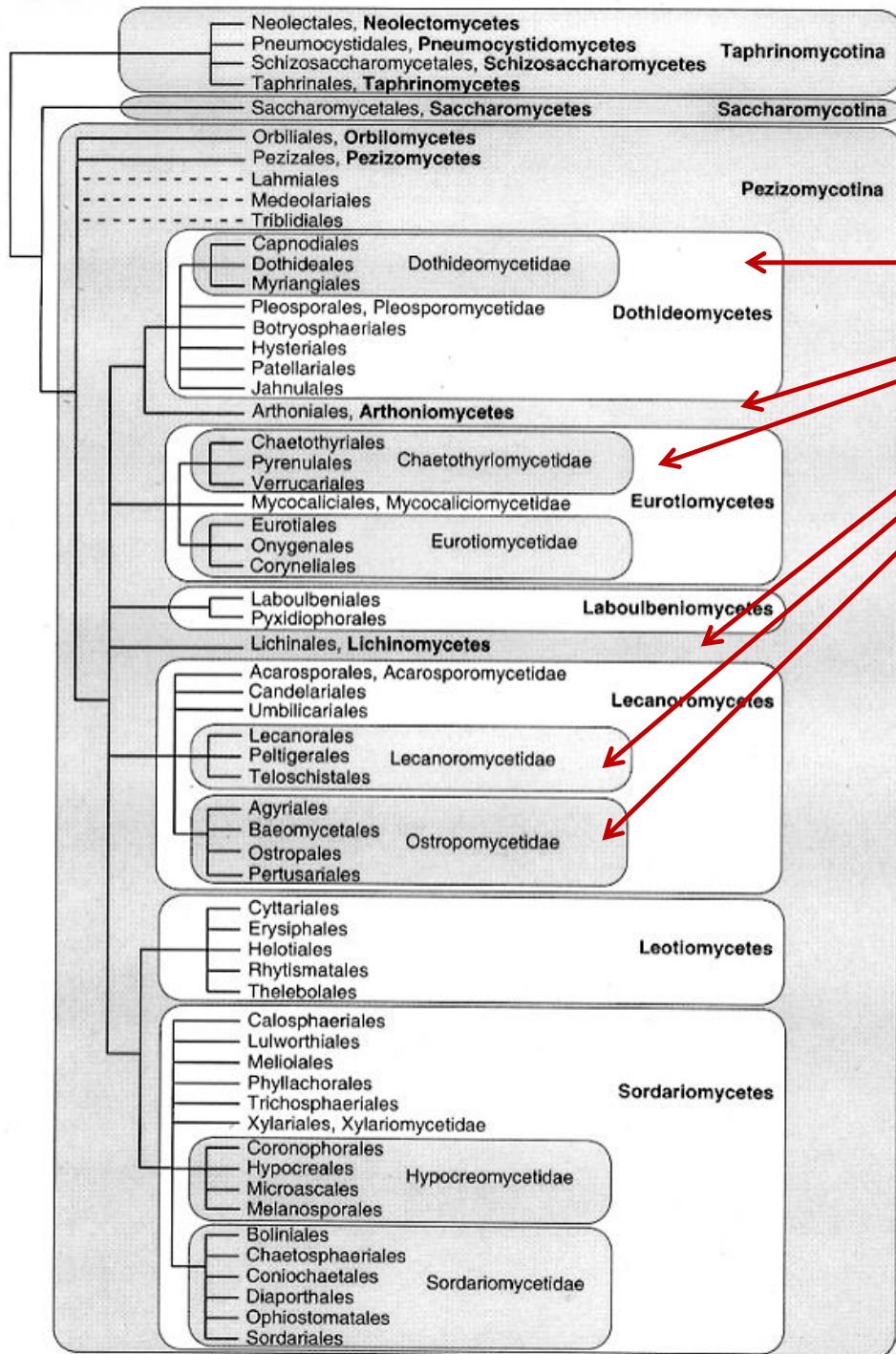
Basidiomycota (club fungi)

Elaborate fruiting body (basidiocarp) containing many basidia that produce sexual spores (basidiospores)

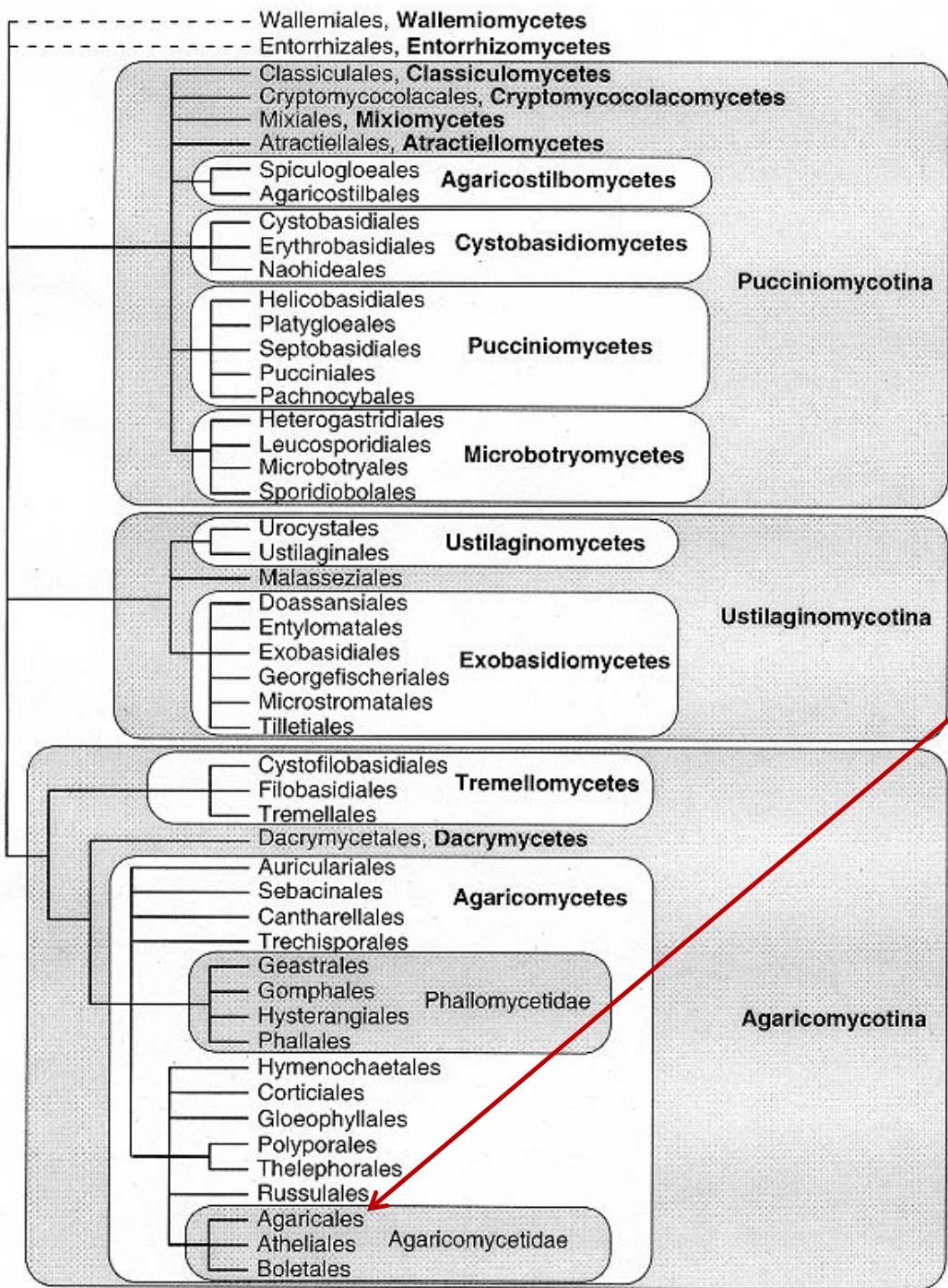
Fungi – obecně

- **eukaryotické jednobuněčné / mnohobuněčné; buněčná stěna z chitinu** nebo β -polyglukanu
- **hyfa** tvořící **mycelium** (+ někde někdy **kvasinkovité** pučící buňky), **sporangia**
- výživa **absorbční**, heterotrofní, zásobní látkou **glykogen**
- energie **oxidací organických** látek (nebo fermentativní metabolismus)
- pohlavní proces od **gametogamie, gametangiogamie, somatogamie**
- pohlavní rozmnožování **sporami** z **gametangií, plodnic**
- nepohlavní rozmnožování - **úlomky hyf, pučení, spory (sporangia, nepohlavní struktury)**

mycobiont:
Ascomycota
 40 % of known
 fungal species are
 lichenized (Schoch et al. 2009)

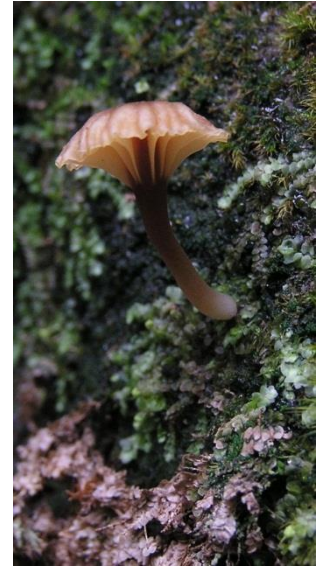

mycobiont: Basidiomycota

ca 100 species
lichenized

Multiclavula mucida

Lichenomphalia umbellifera

**more than 99 % of
mycobionts are
Ascomycetes**

Ascomycota

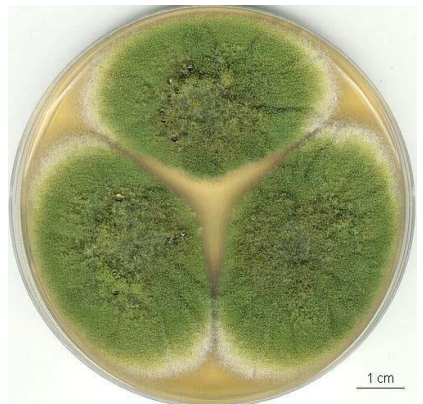
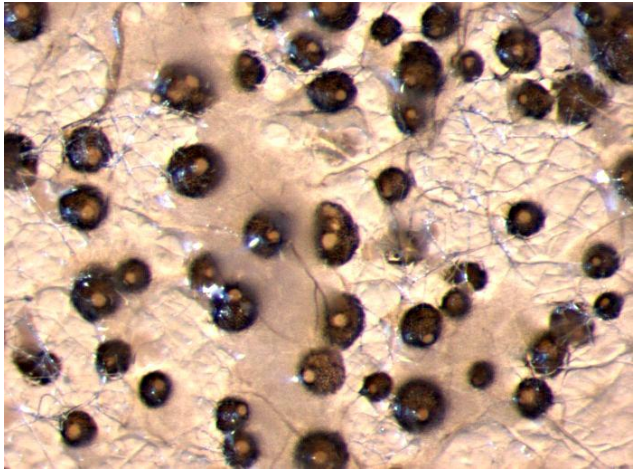
Kde v systému se nacházíme?

„Impérium“: *Eukaryota*

„Nadříše“: *Opisthokonta*

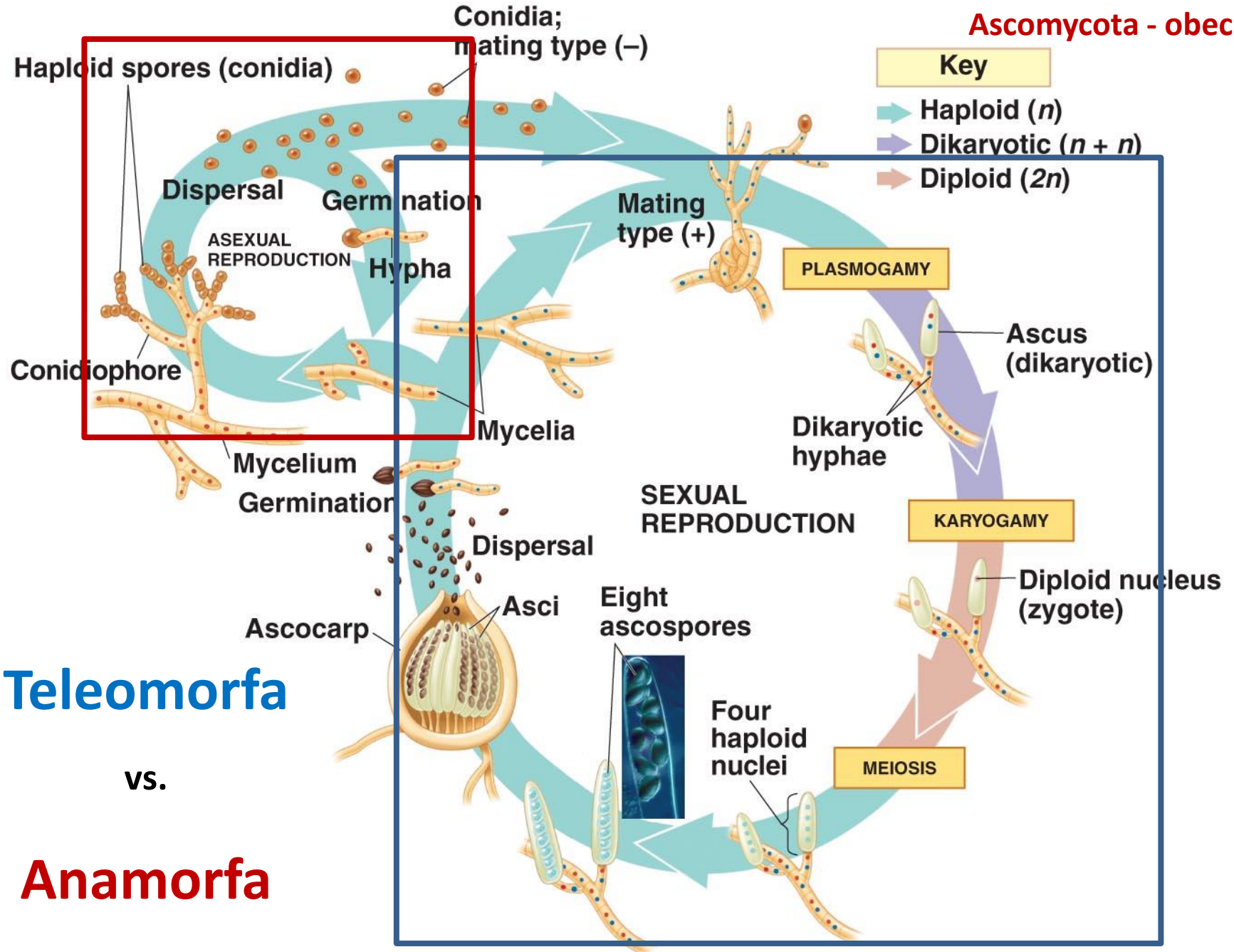
„Říše“: ***Fungi***

Ascomycota

© A. Kubátová

© A. Kubátová

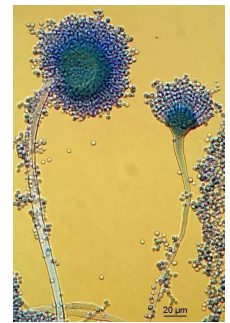
Teleomorfa

vs.

Anamorfa

Ascomycota

-pohlavní proces v plodnici

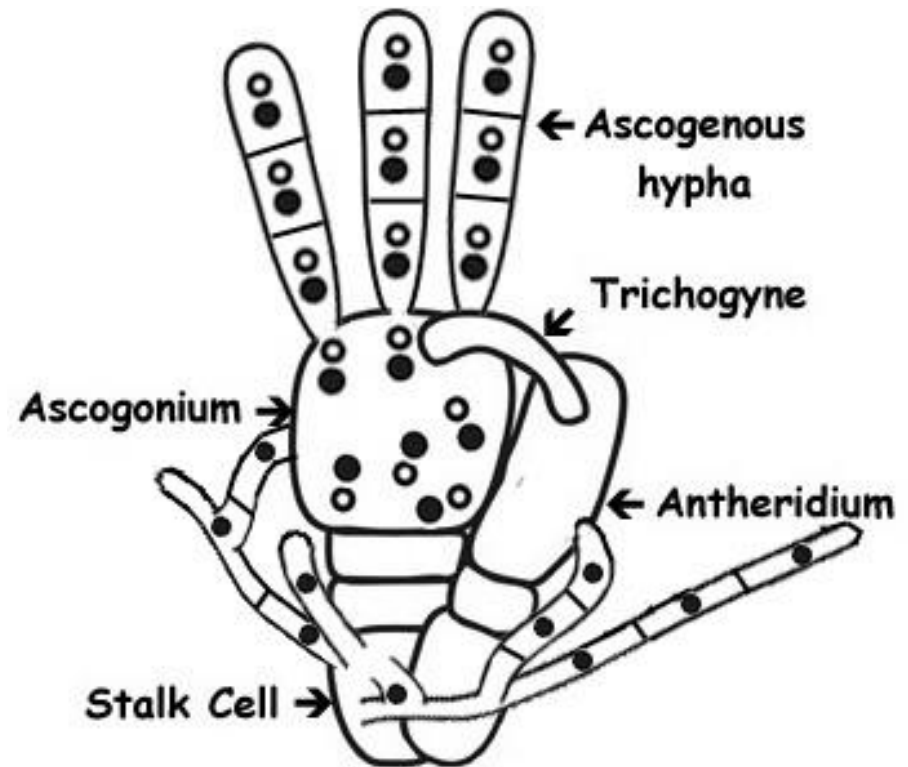
- **gametangiogamie, gametogamie** nebo **somatogamie**

- samičí **askogon** s **trichogynem** oplozen ze samčího **antheridia**, nebo **spermácií**

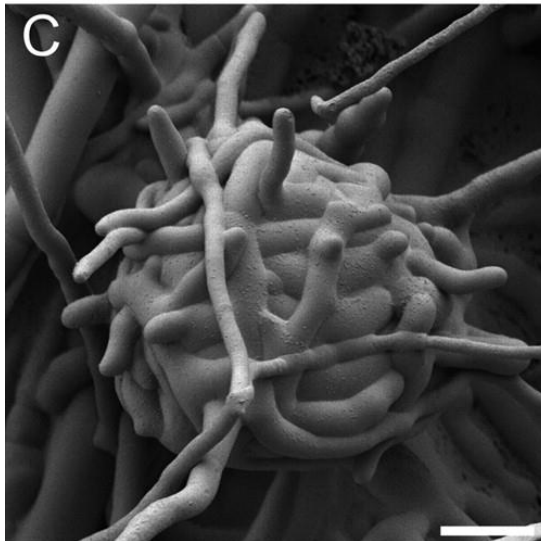
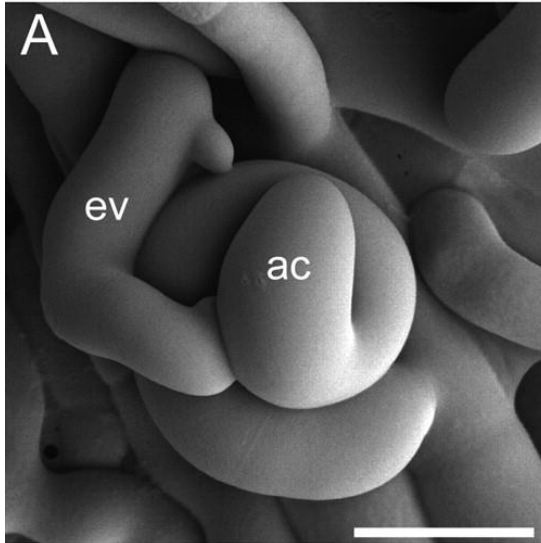
-dikaryotická fáze krátká
(**askogenní hyfy**)

- na askogenních hyfách mladá
vřecka (ascus), uvnitř
karyogamie, R! a
konjugovaná mitóza

- **vřecko s 8 askosporami**

(A) Ascogonium (ac) of the *Sordaria macrospora*, which is just starting to be enveloped by an enveloping hypha (ev).

Bloemendal S. et al. Eukaryotic Cell 2010;9:1856-1866

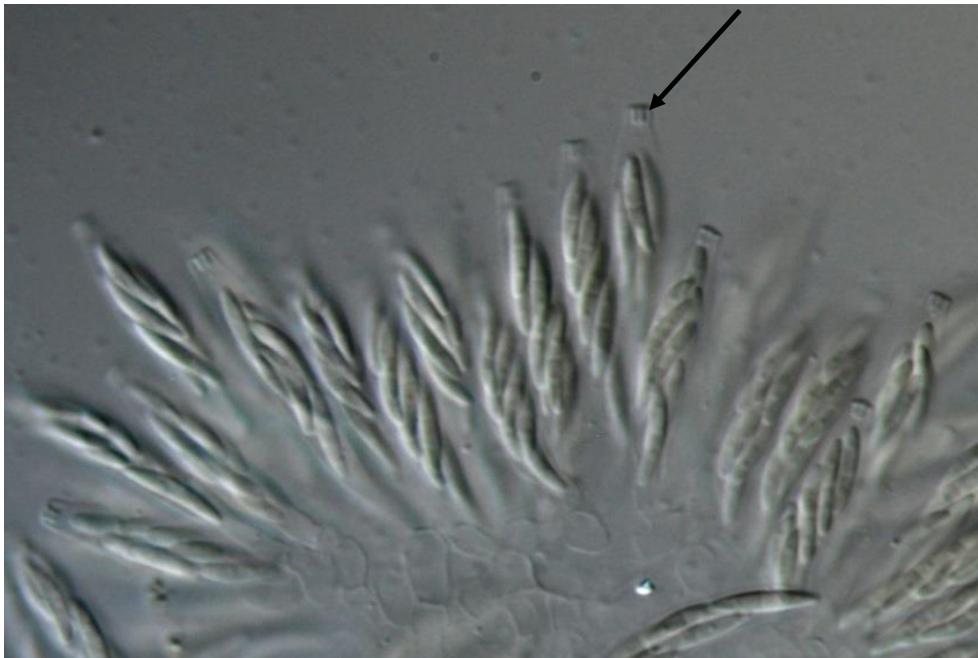
Eukaryotic Cell

Ascomycota

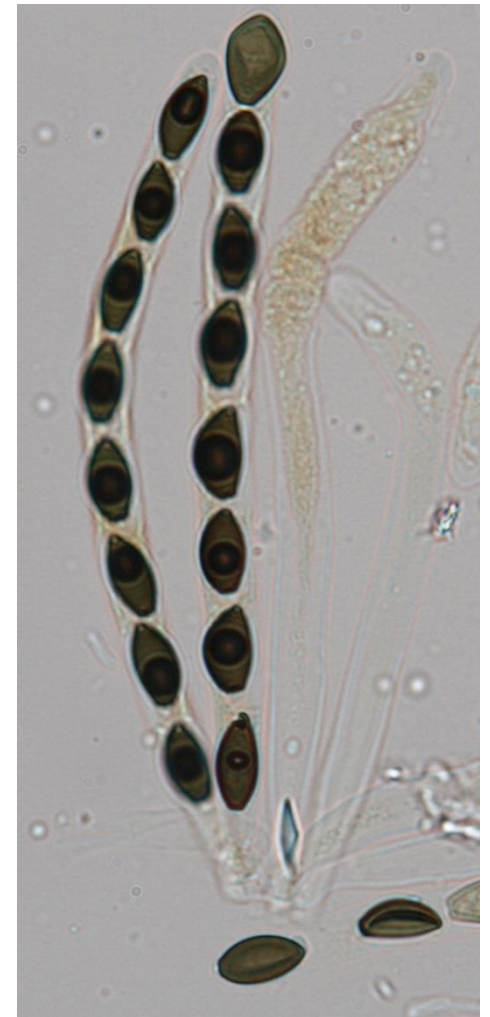
základní počet **askospor ve vřecku je 8**

- možná redukce až na 1 nebo další mitózy
a až stovky askospor

askoapikální aparát

Niesslia sp.

Anthostomella formosa

Ascomycota

Teleomorfa

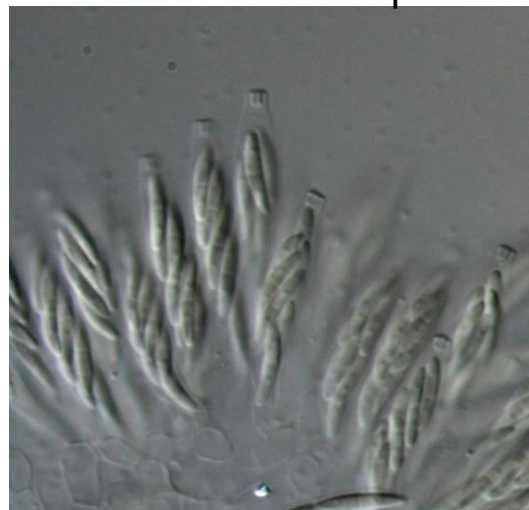
- vřecka prototunikátní (otevívají se **rozpadem stěny**)
- unitunikátní (**víčko** nebo skrz **askoapikální aparát**)
- bitunikátní (**jack-in-the-box**)

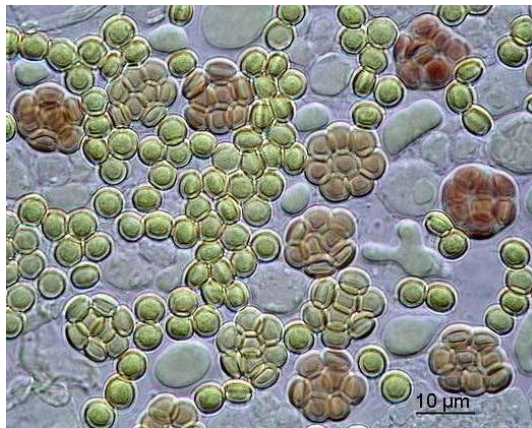
unitunikátní operkulátní

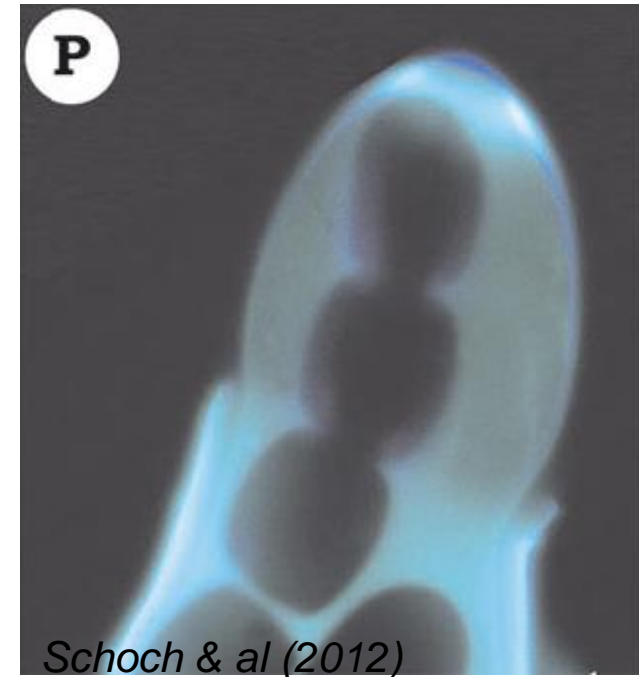
unitunikátní inoperkulátní

prototunikátní

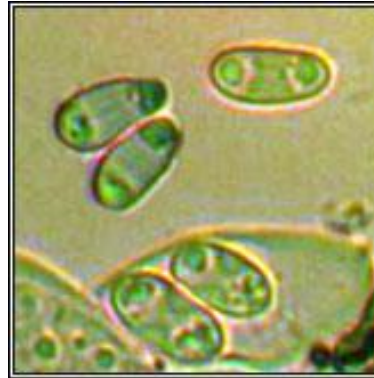
bitunikátní

Ascomycota

askospory 1-více buněčné, světlé či tmavé, ornamentované, slizové obaly,....

Propolis versicolor

Caloplaca asserigena

Mytilinidion mytilinelum

Basidiomycota

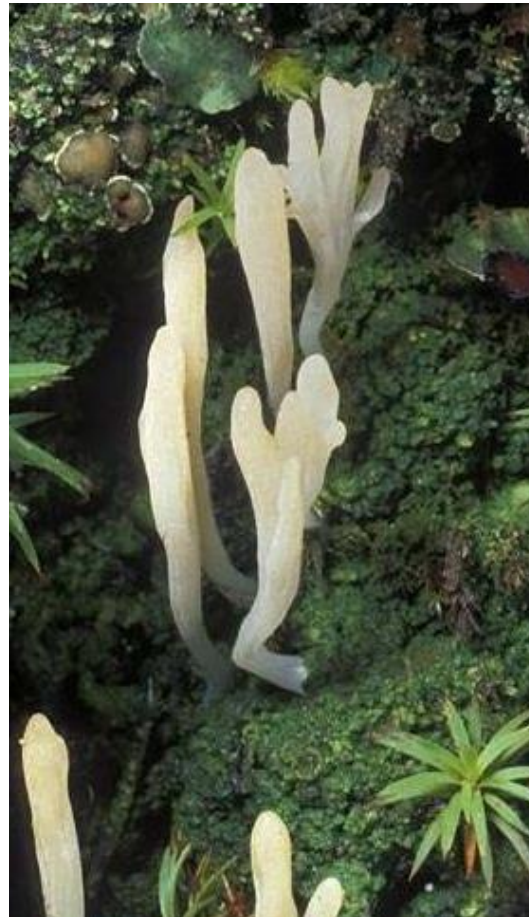
Kde v systému se nacházíme?

Eukaryota

Opisthokonta

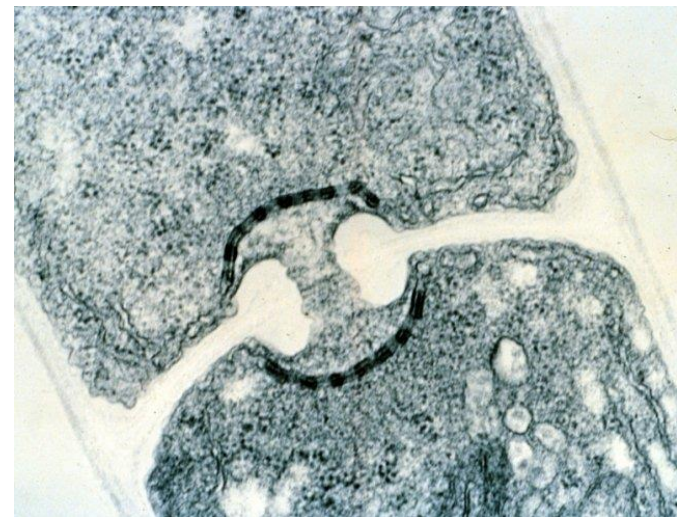
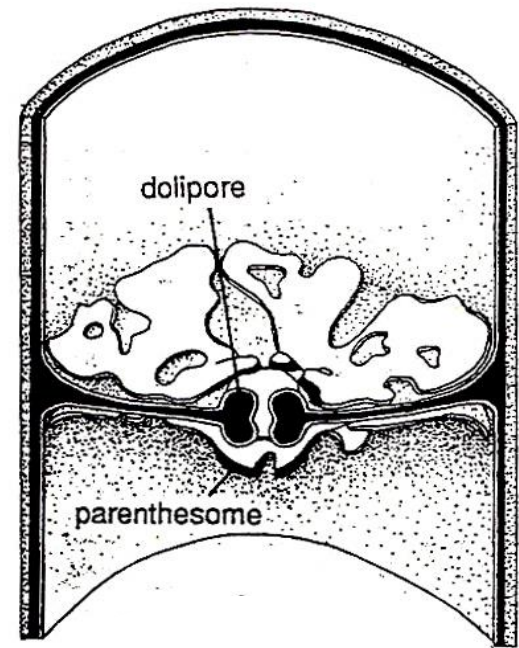
Fungi

Basidiomycota

Basidiomycota

- nejpokročilejší skupina hub
- vegetativní stélka - septované mycelium, **septa** (přehrádky) s **dolipórem**
- buněčná stěna z **chitinu**
- **primární mycelium** (jednojaderné) krátkodobé
- **nepohlavní rozmnožování** málo časté
- životní cyklus **haplodikaryotický**

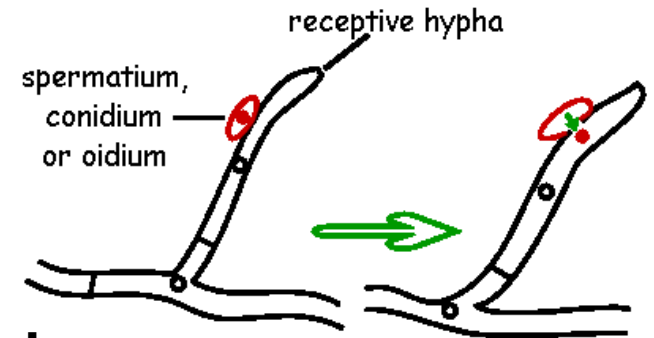
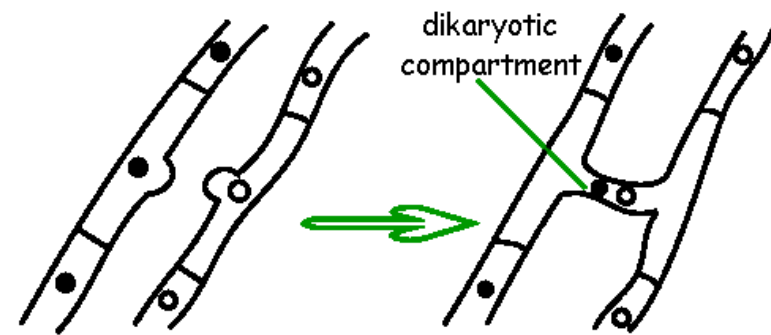
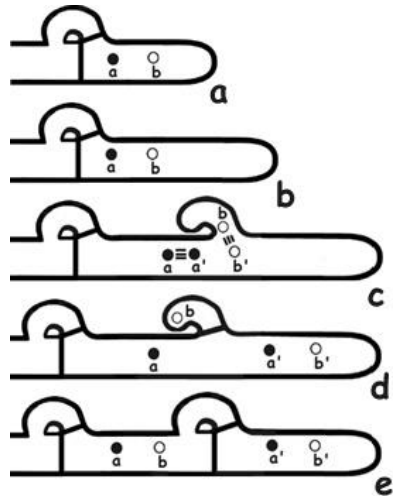
Basidiomycota

- pohlavní rozmnožování **somatogamie**
(splývání hyf)

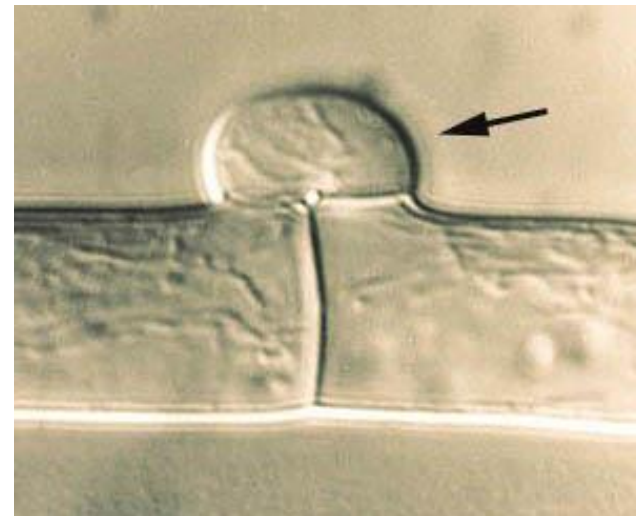
- nebo **gametosomatogamie**
(splynutí specializované spory a hyfy)
- časově oddálená karyogamie

= **sekundární dikaryotické mycelium**

- konjugované mitózy jader a rozchod pomocí **přezek**

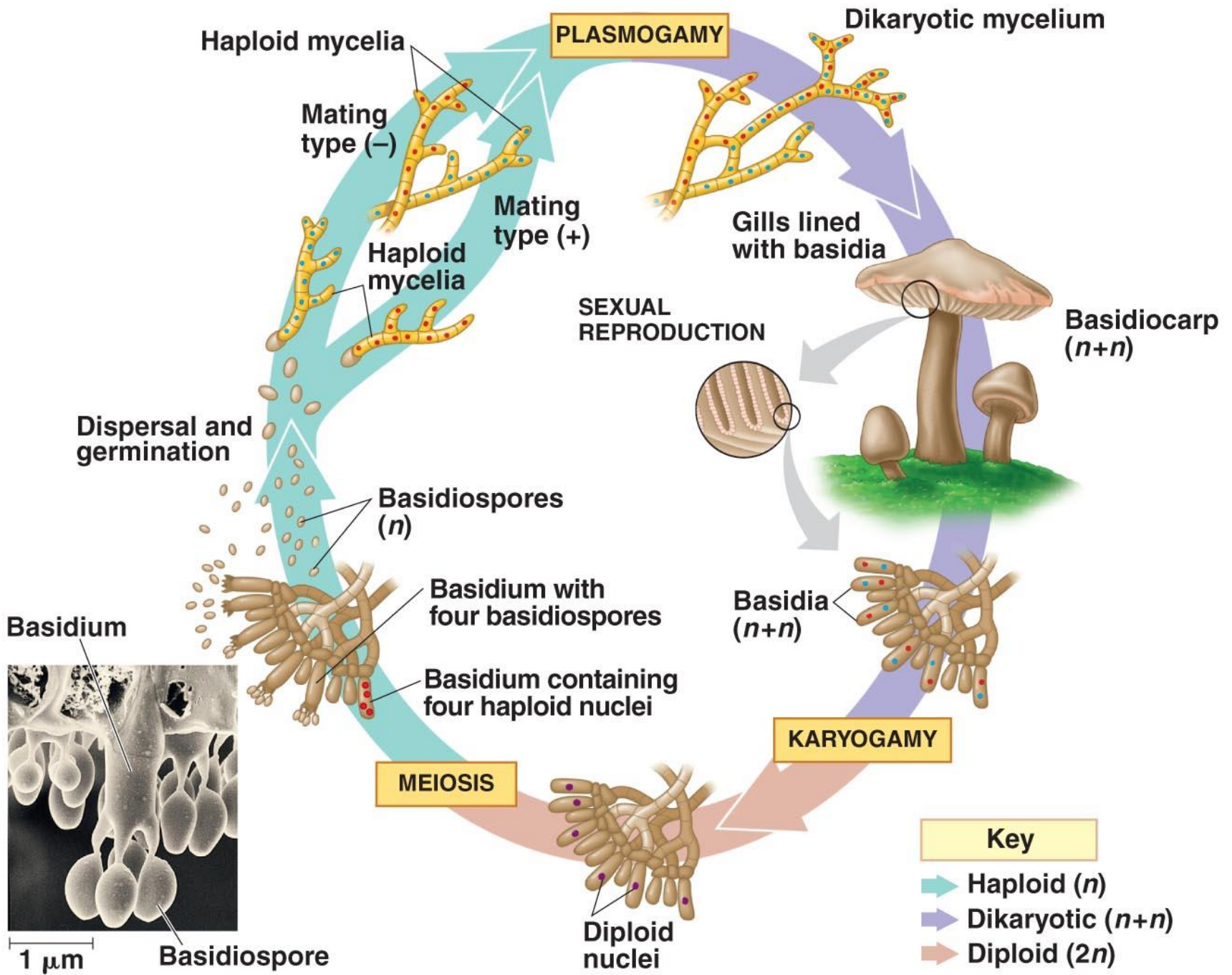

<http://www.fungionline.org.uk/7sexual/5dikaryon.html>

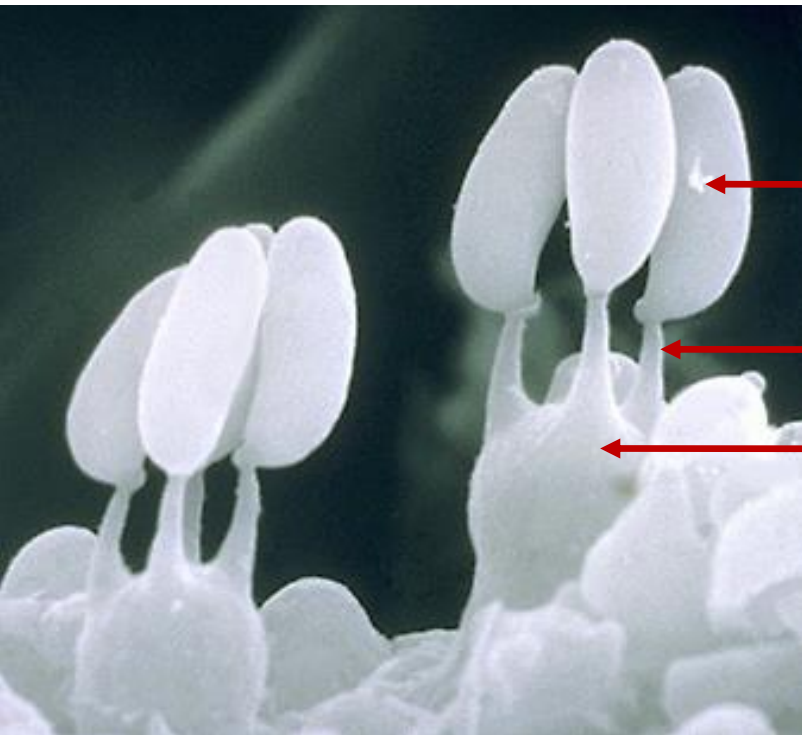
<http://www.apsnet.org/edcenter/illglossary/Pages/A-D.aspx>

http://www.botany.hawaii.edu/faculty/wong/Bot201/Basidiomycota/Clamp_connection_formation.htm

Basidiomycota

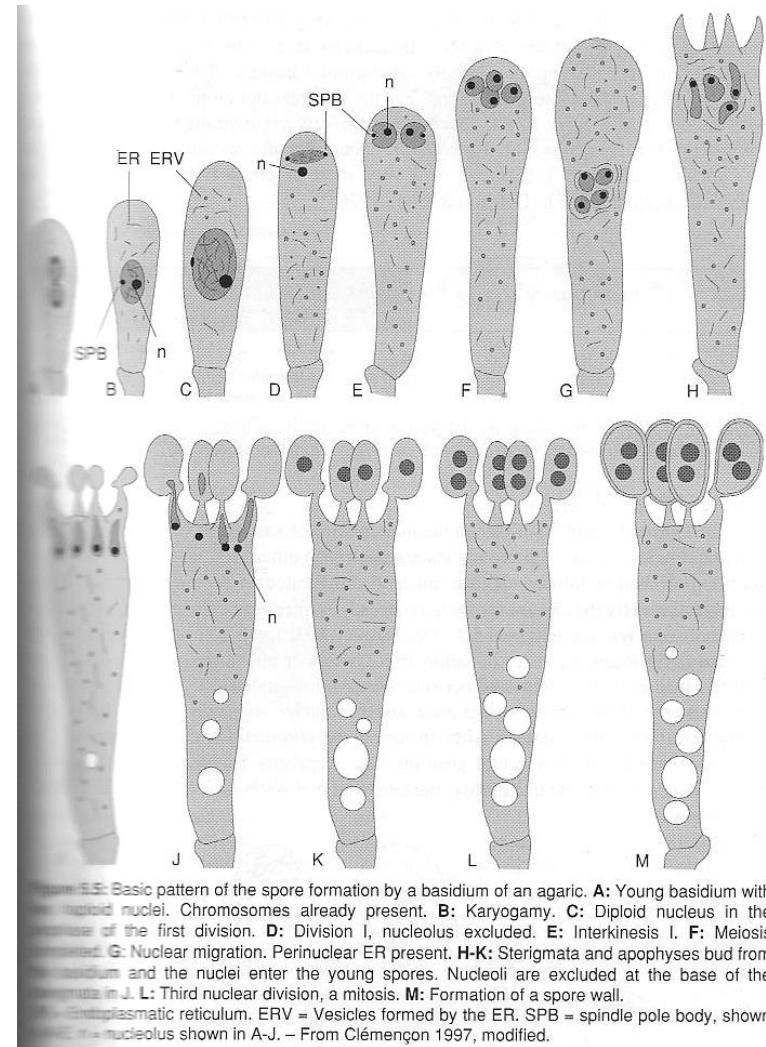
- karyogamie až v **bazidii**
= **bazidie** **jedinou diploidní buňkou**
- **R!**
- čtyři haploidní **bazidiospory** na **sterigmatech**
(může být redukce na 2)
- **bazidie** u všech **Basidiomycota**

bazidiospora

sterigma

bazidie

Clémenton (2004)

Kde v systému se nacházíme?

Eukaryota

Plantae (Archaeplastida)

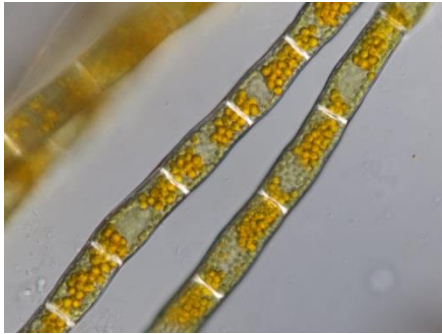
Chlorophyta

Trebouxiophyceae

Ulvophyceae

Trebouxia

Kde v systému se nacházíme?

Eukaryota

SAR

Chromista (Chromalveolata)

Stramenopila

Xanthophyceae (Heterococcus)

Phaeophyceae (Petroderma)

Trentepohlia

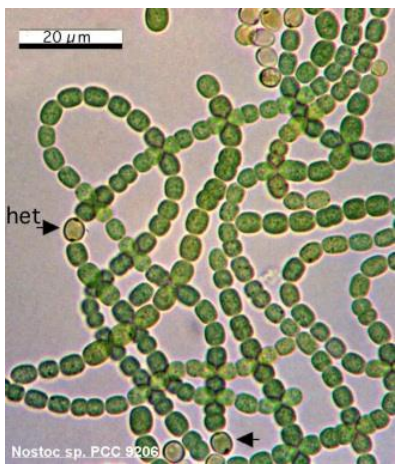
Kde v systému se nacházíme?

Prokaryota

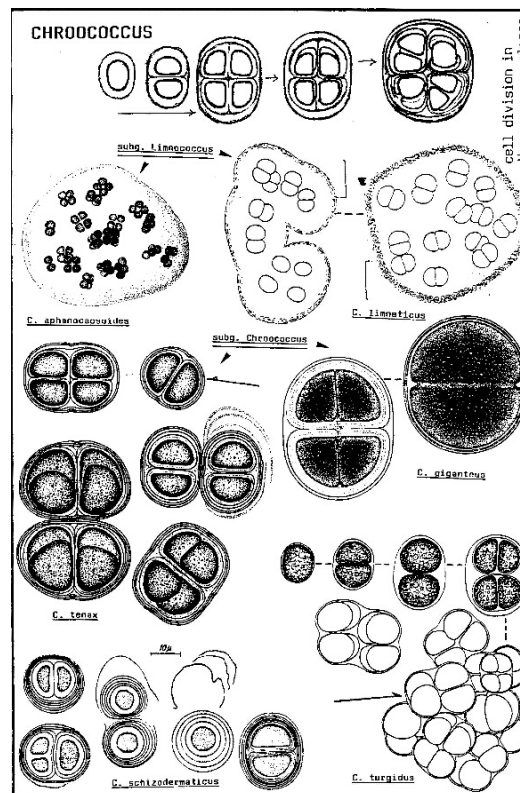
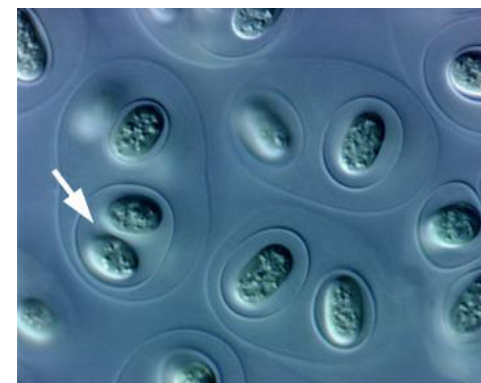
Bacteria

Cyanobacteria (Cyanophyta)

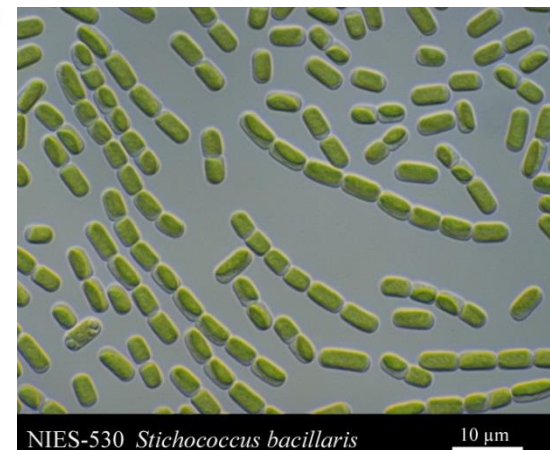
Cyanophyceae

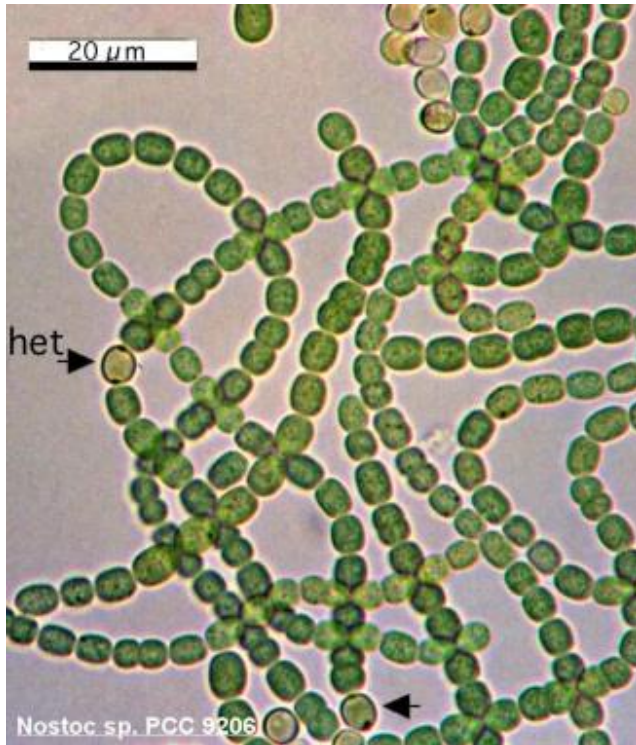
Gloeocapsa

From: Gettler et Ruttner (1935), Komárek (1958, 1992), Skuja (1956, 1964), Kovařík (1988).

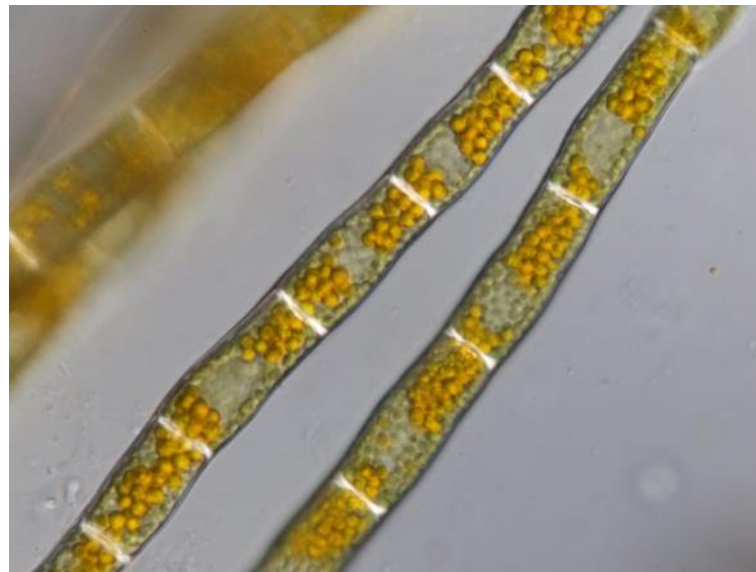
Fotobionti:
3 nejběžnější

sinice *Nostoc*

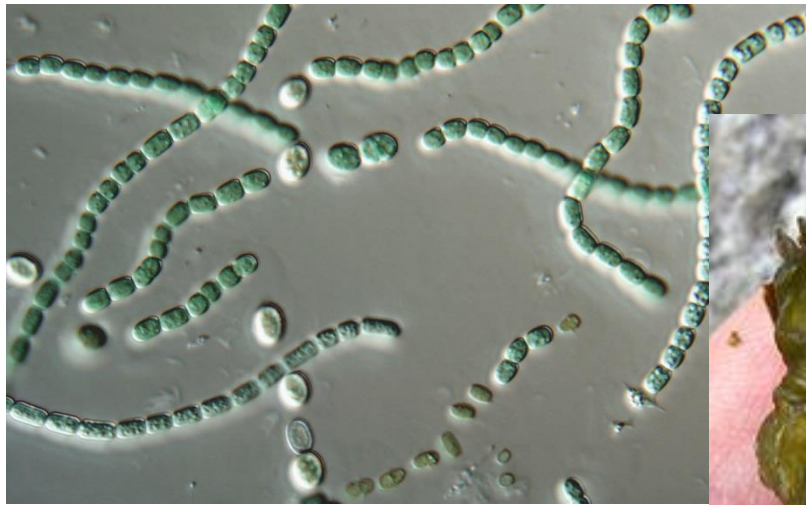
Trebouxia

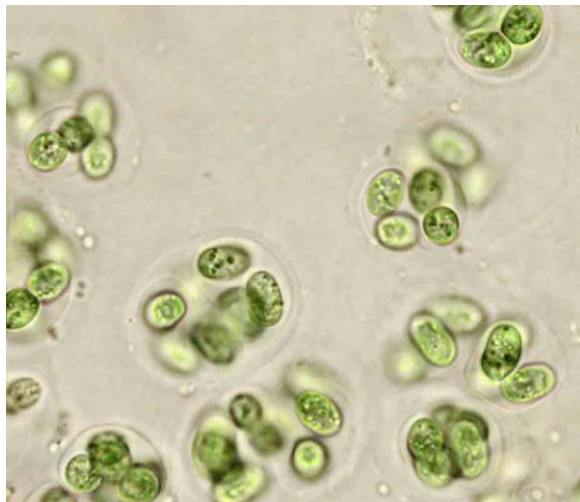
Trentepohlia

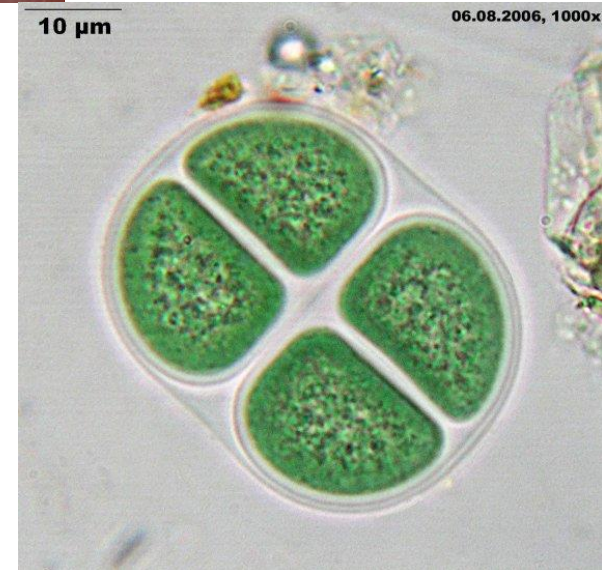
fotobionti sinice: ***Nostoc***, *Gloeocapsa*, *Chroococcus*

Nostoc

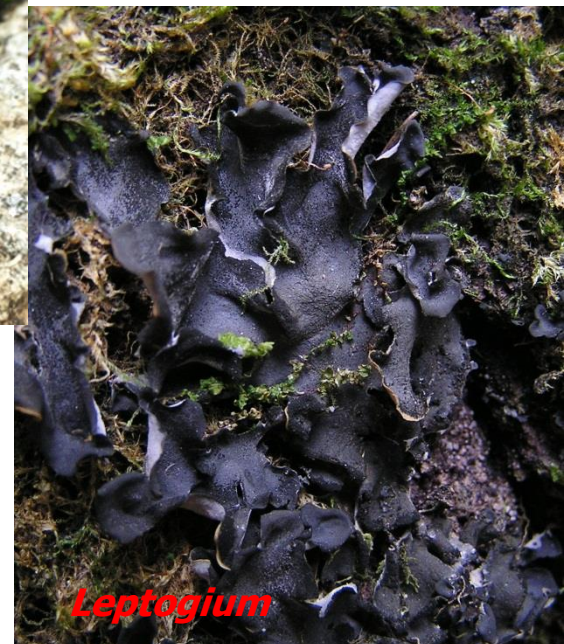

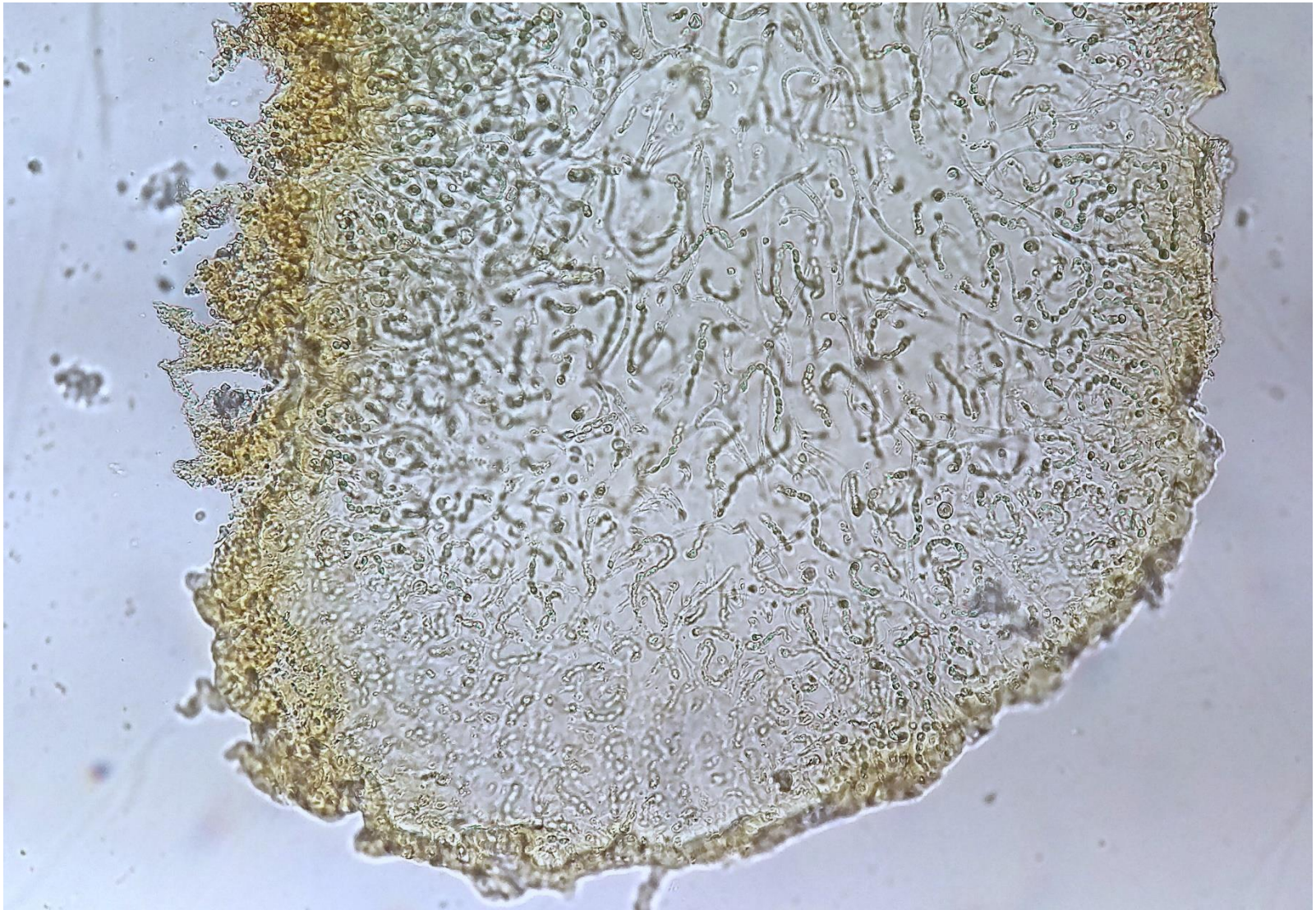
Gloeocapsa

Chroococcus

Lišejníky se sinicí (příklady)

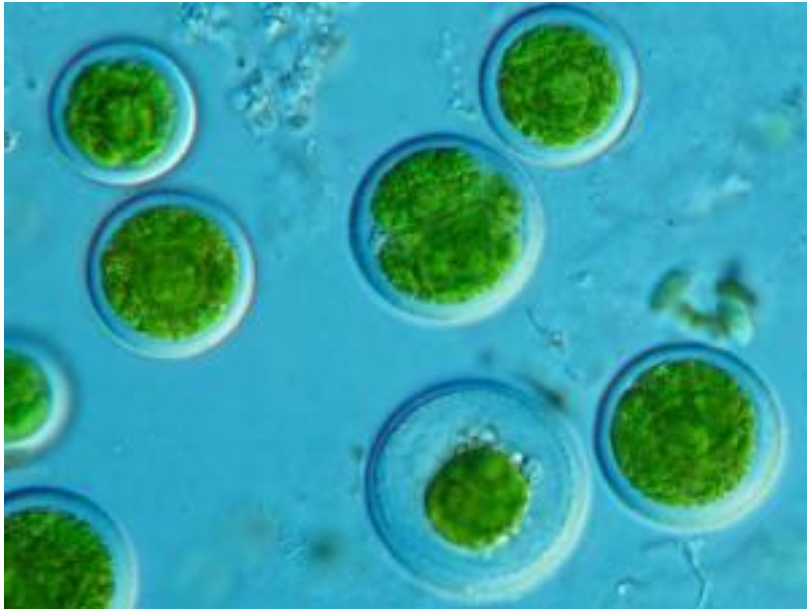

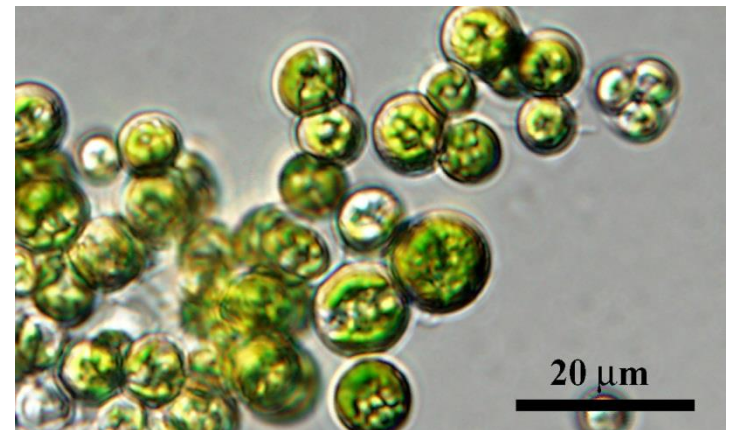
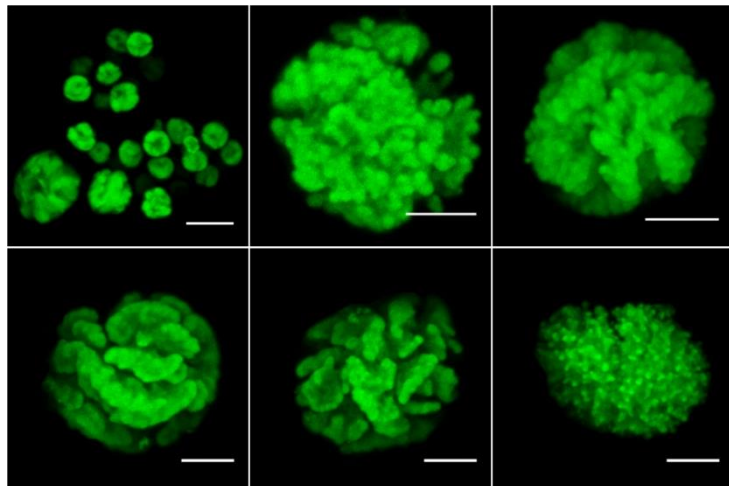
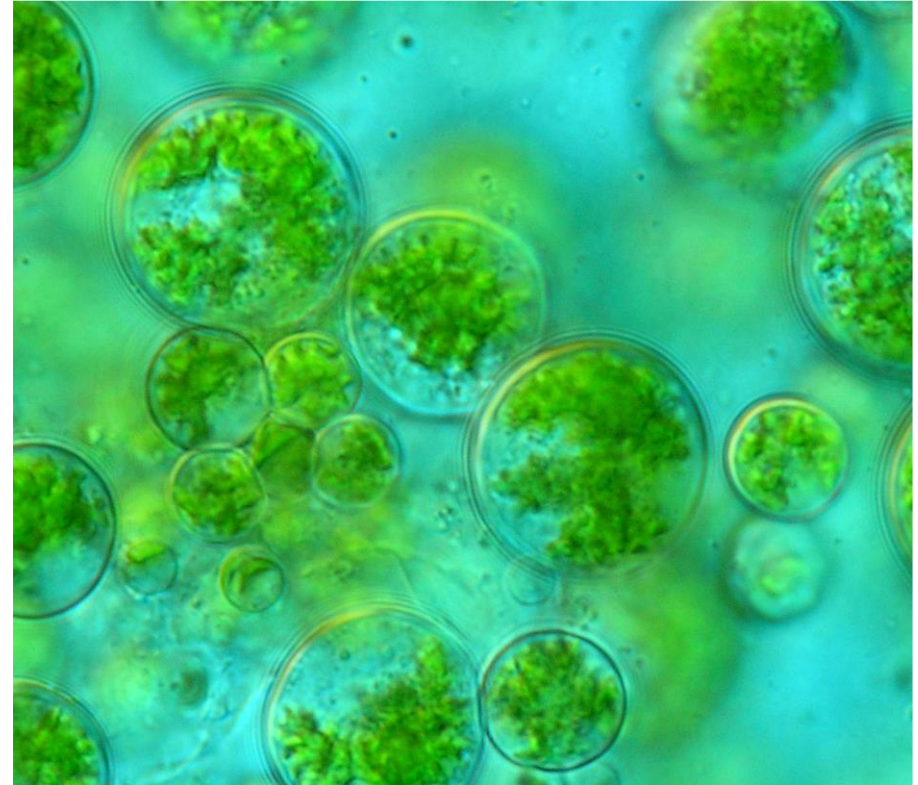
Collema

fotobionti: *Trebouxia*, *Asterochloris*, *Myrmecia*

Asterochloris

Trebouxia (dole vývoj chloroplastu)

Myrmecia

lišejníky s *Trebouxia*

zelené hávnatky (Peltigera)

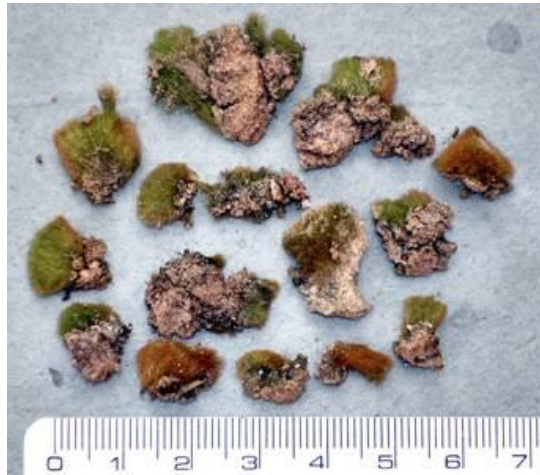

Parmelia s. lat.

Usnea

photobionti: *Trentepohlia*

lišejníky s *Trentepohlia*

Dirina

folikolní tropické lišejníky

Opegrapha

Anatomie, morfologie

Typy stélek dle anatomie:

heteromerická

homeomerická

Typy stélek dle morfologie:

korovitá

lupenitá

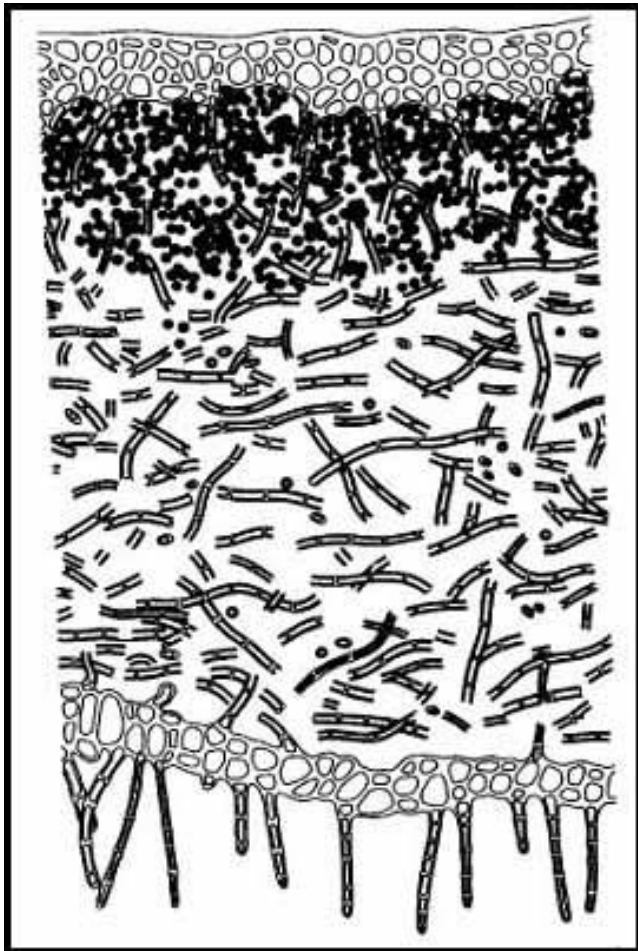
keříčkovitá

Heteromerická stélka

Obecné schéma příčného řezu
heteromerickou stélkou

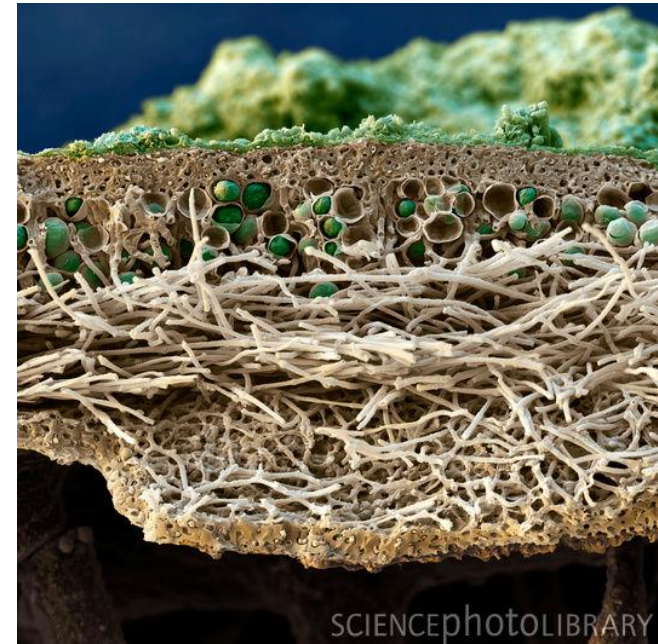
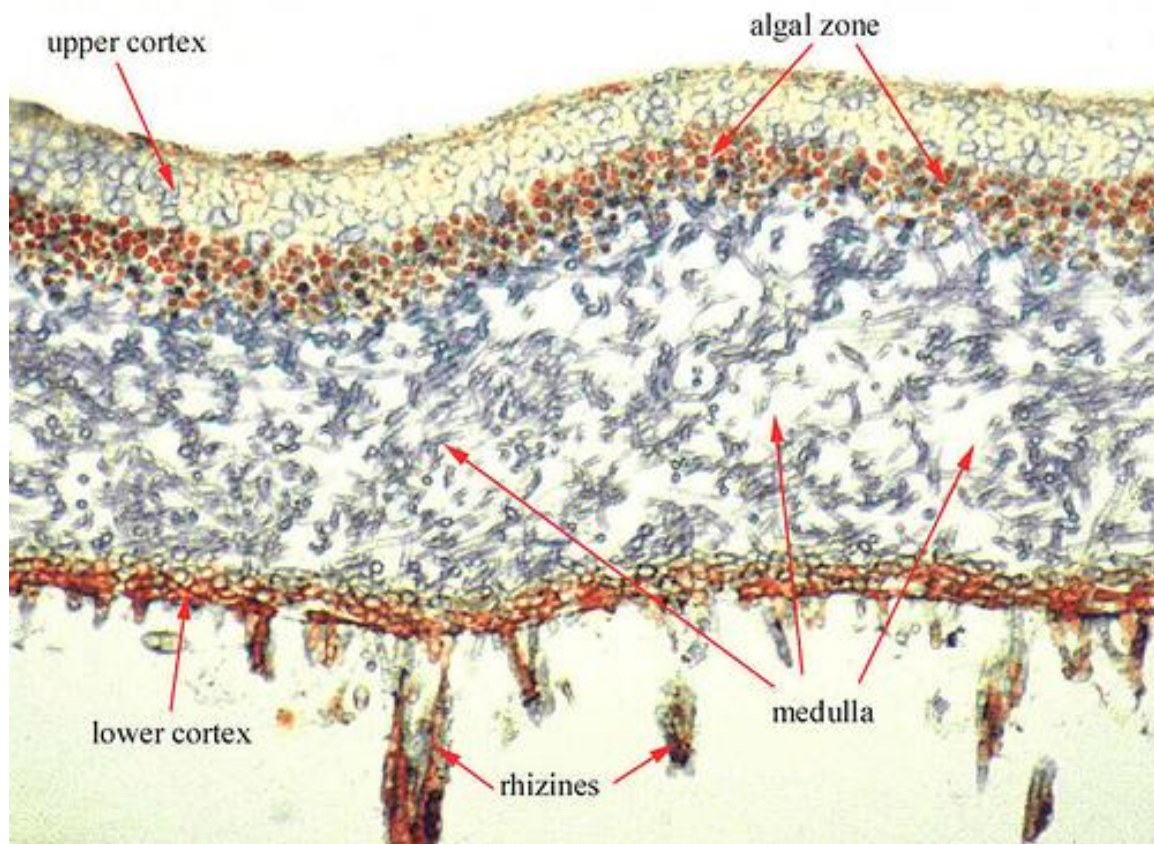
svrchní korová vrstva (epidermis)

řasová vrstva (vrstva fotobionta)

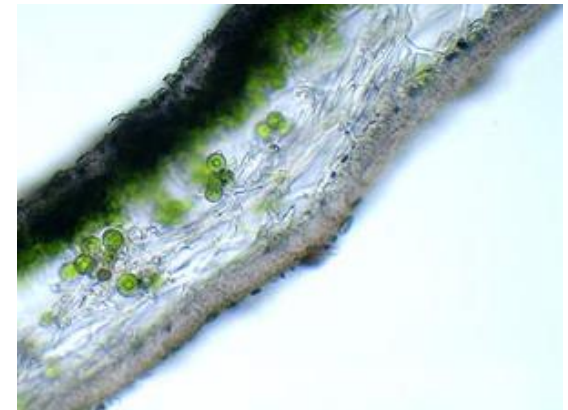
dřeňová vrstva

spodní korová vrstva

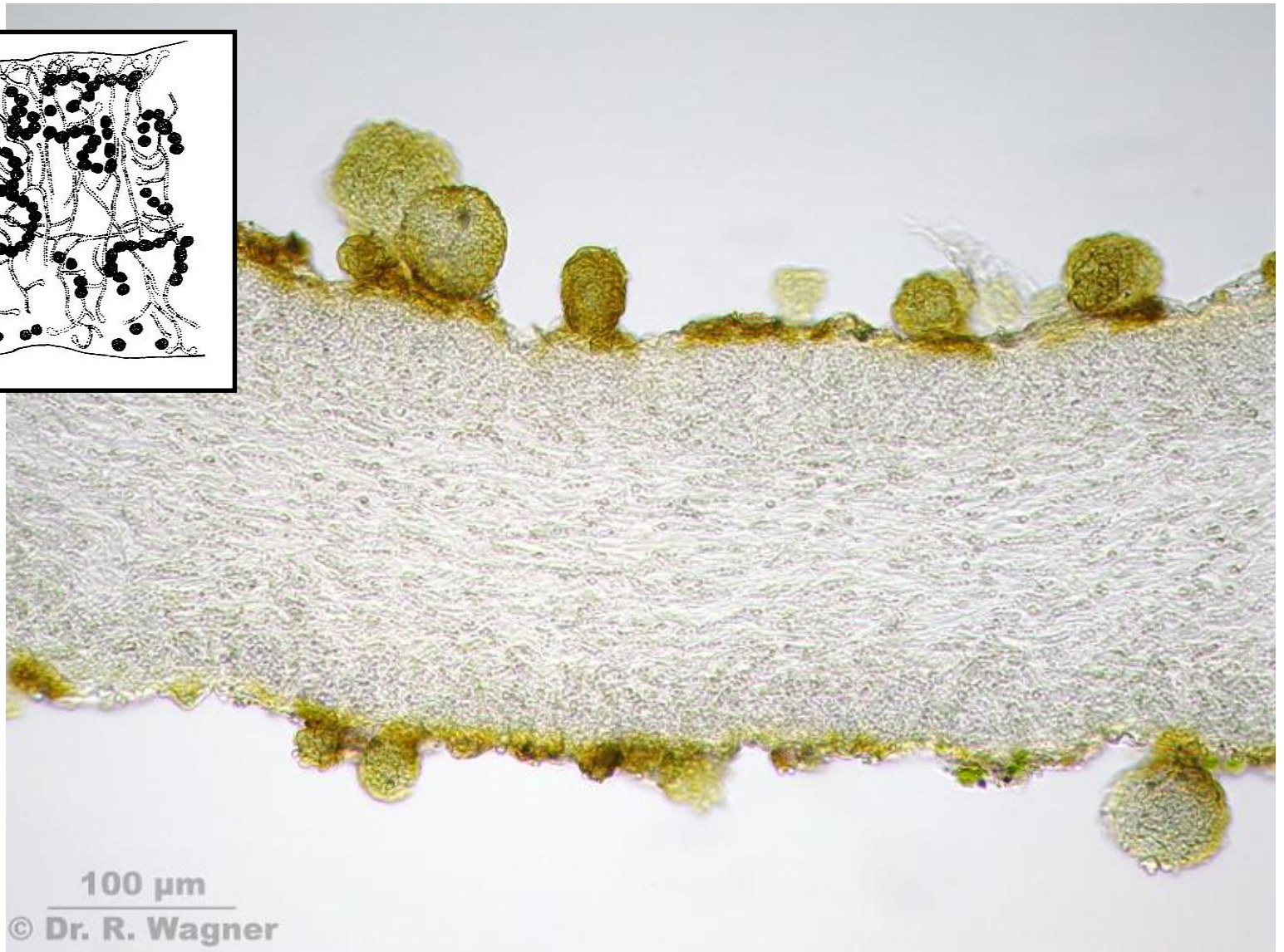
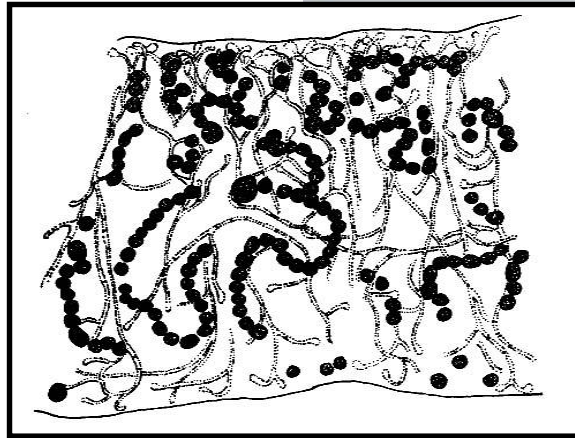
rhiziny

Heteromerická stélka

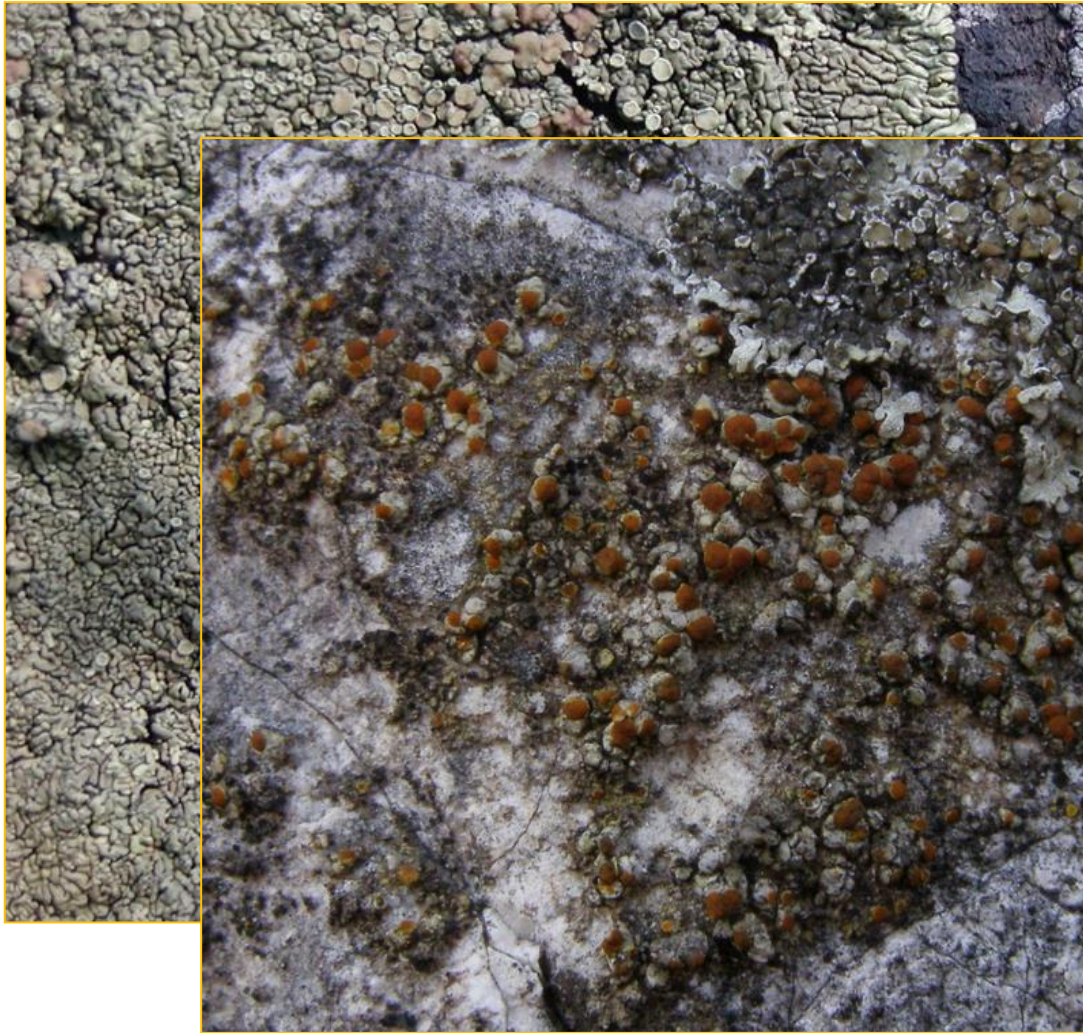

Homeomerická stélka (*Collema* sp.)

vrstvy nejsou rozlišeny

korovitá stélka

lupenitá stélka

keříčkovitá stélka

Dimorfická, smíšená stélka

Cladonia

keříčkovitá podetia
(kmínky)

korovité či lupenité
přízemní šupiny

Stereocaulon

Leprosní (práškovitá) stélka

řasové buňky
obalené hyfami
houby bez
kompaktní
struktury

Rozmnožování a rozmnožovací útvary lišejníků:

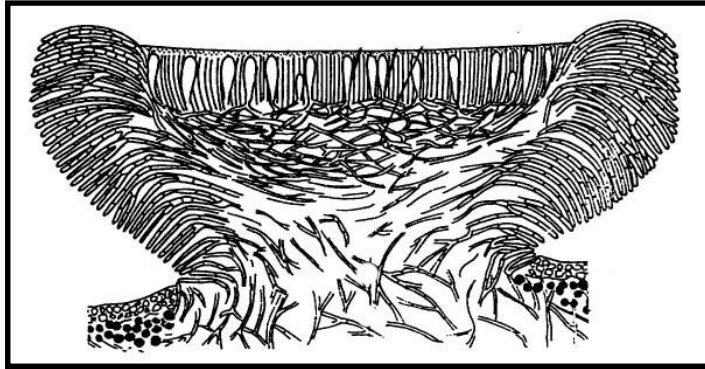
Rozmnožování:

pohlavní – plodnice jako u hub (apothecia, perithecia, plodnice basidiomycet...)

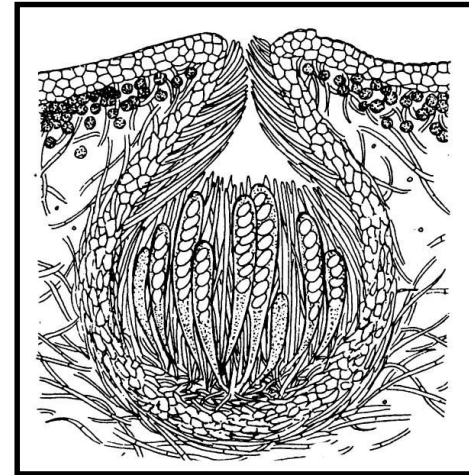
nepohlavní – konidie (nepohlavní spory) nejčastěji v pyknidách
– vegetativní útvary

Pohlavní rozmnožování - základní typy plodnic (Ascomycota)

APOTHECIUM – diskovitá plodnice

PERITHECIUM – hruškovitá plodnice

Apothecium

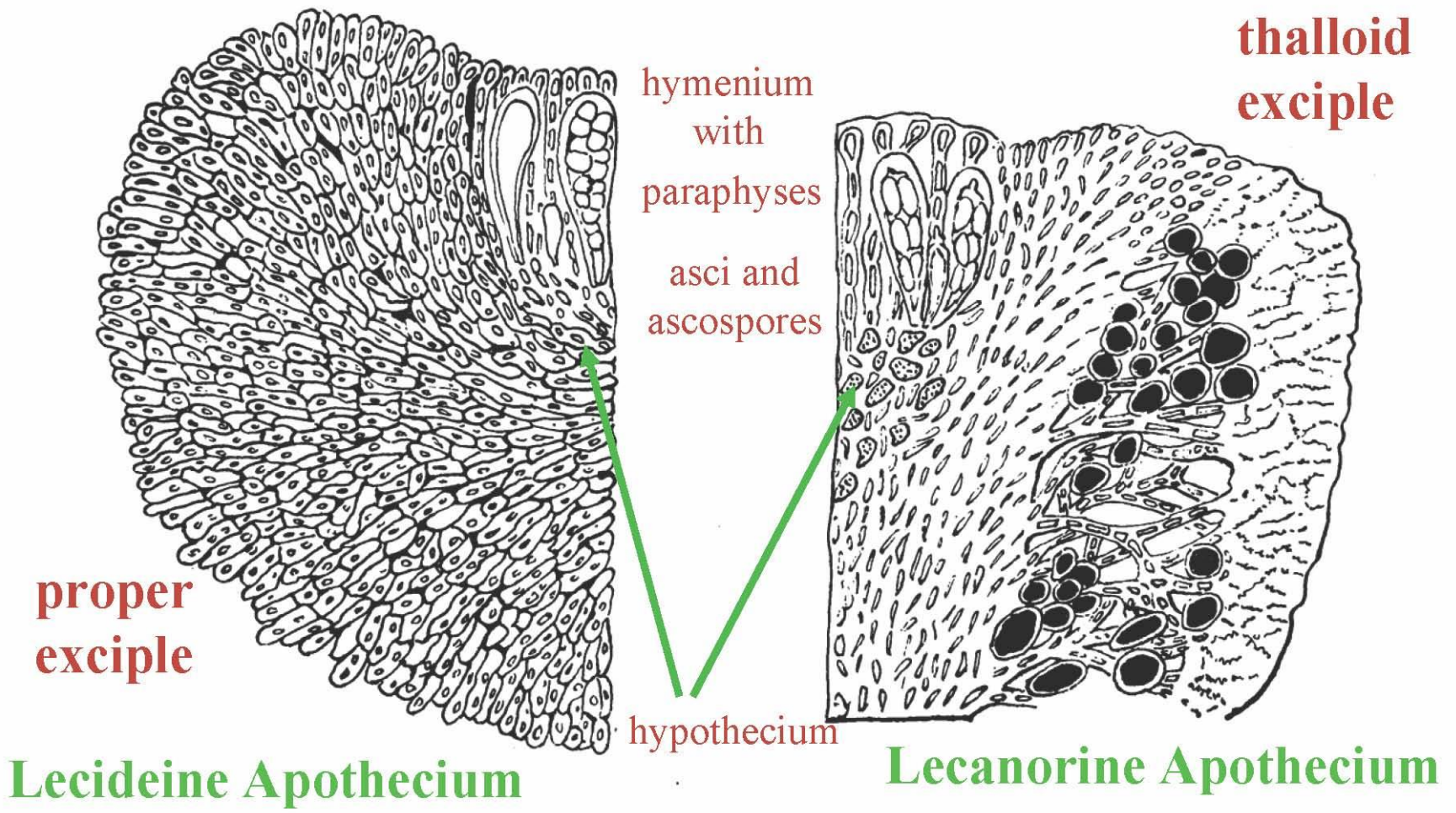
Apothecium

Peltigera horizontalis

Cladonia callosa

proper exciple

Lecideine Apothecium

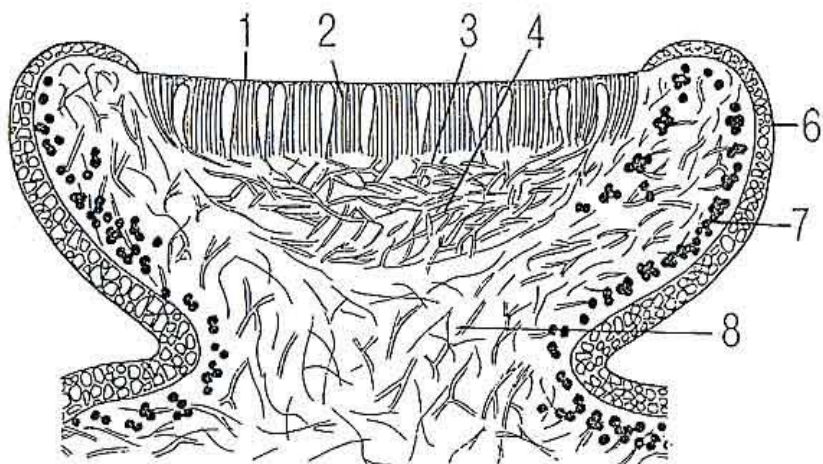
hymenium with paraphyses
asci and ascospores

hypothechium

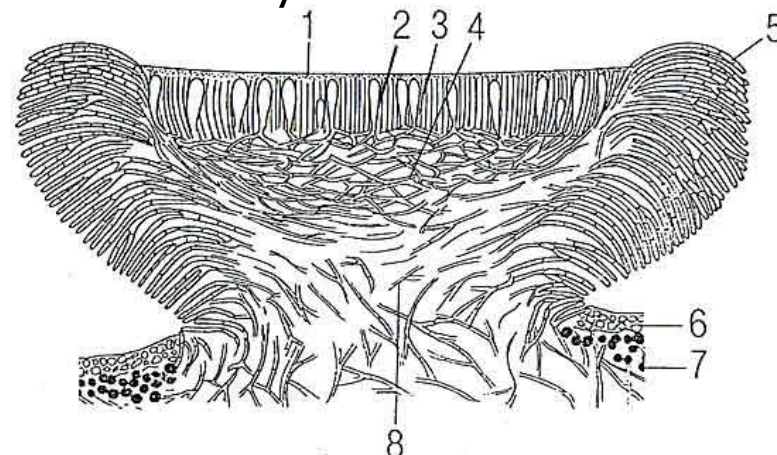
thalloid exciple

Lecanorine Apothecium

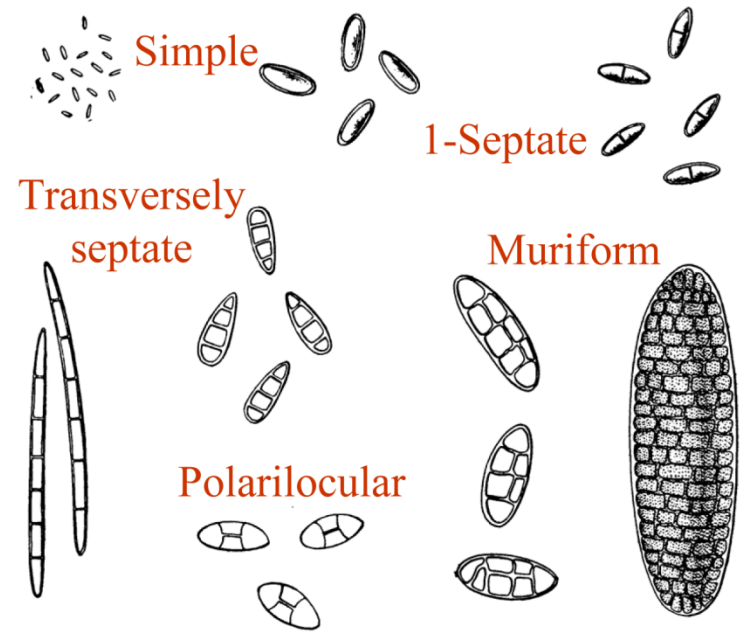
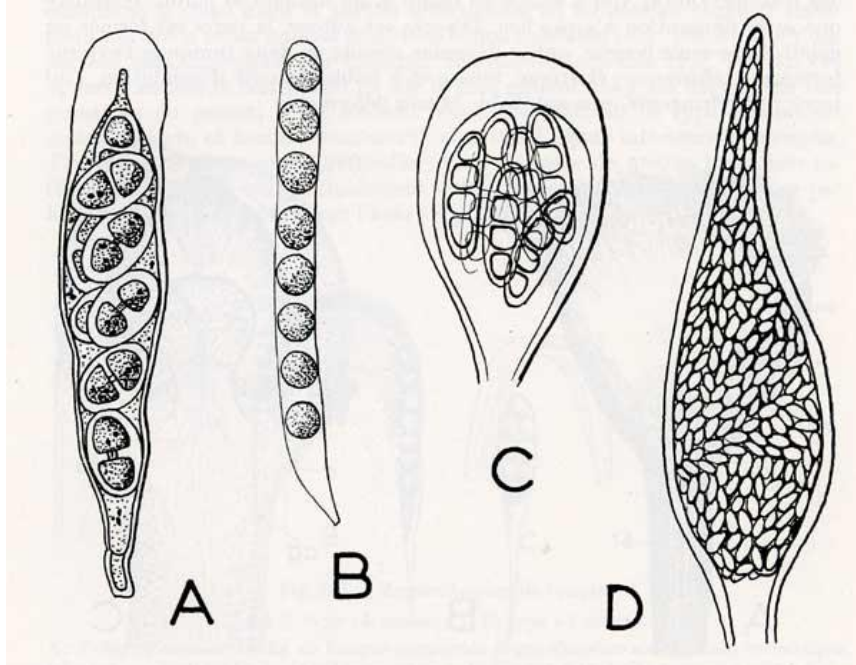
lekanorovité - stélkový okraj

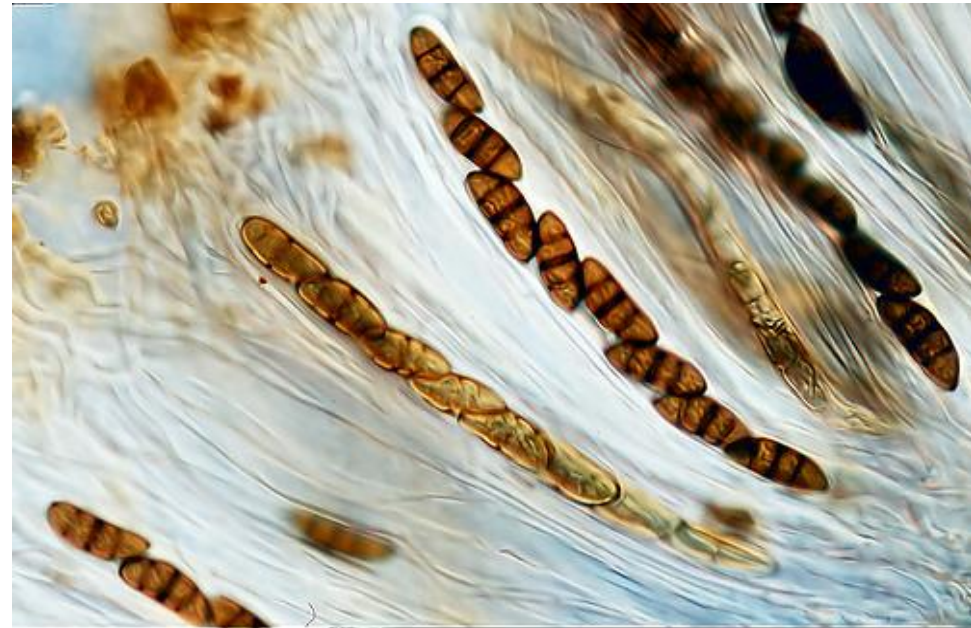
lecideovité – vlastní okraj karbonizovaný

vřecka a spory lišejníků

Pertusaria – vřecka a spory

Cladonia – vřecka a spory

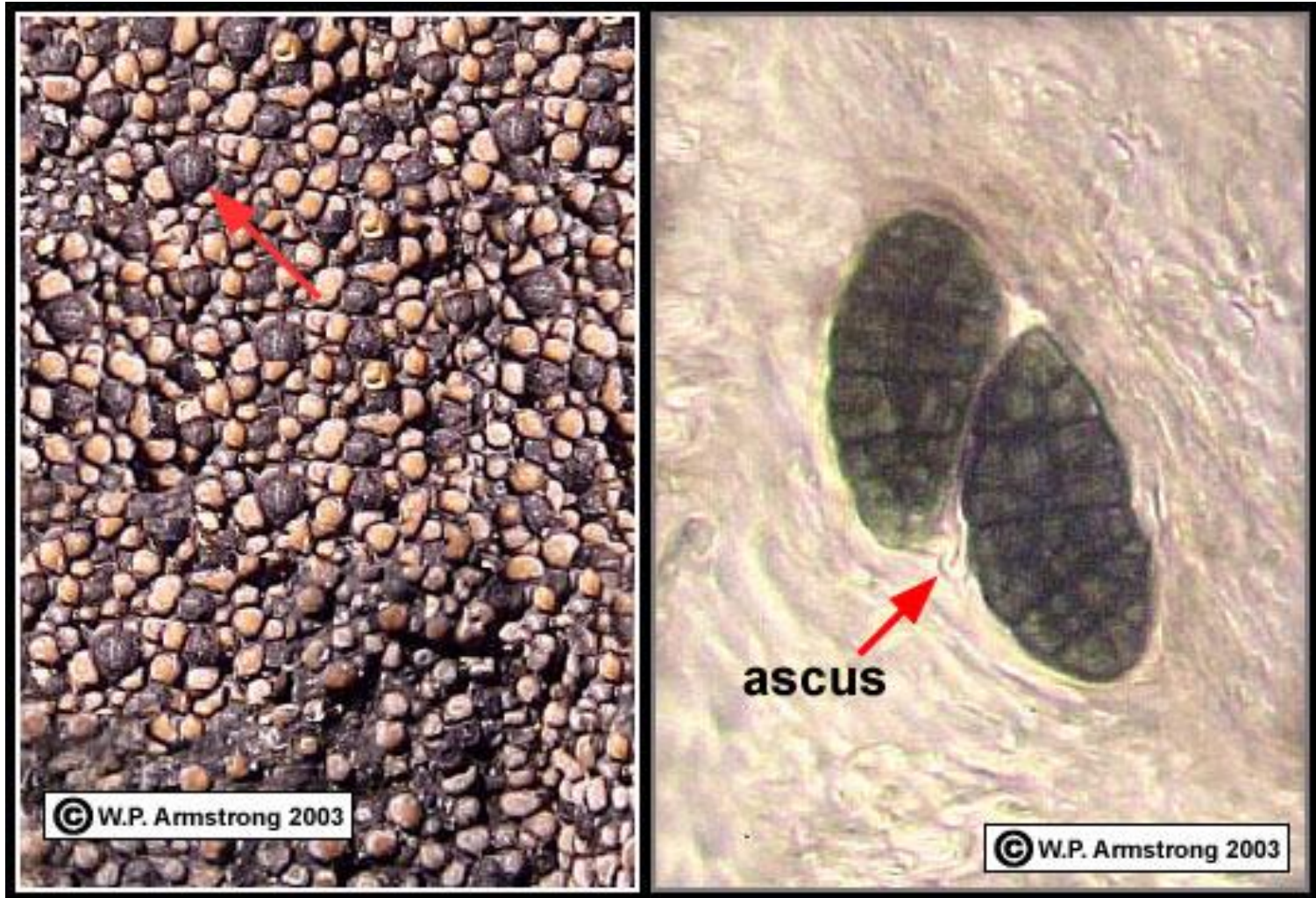

Lichen =
algue +
champignon

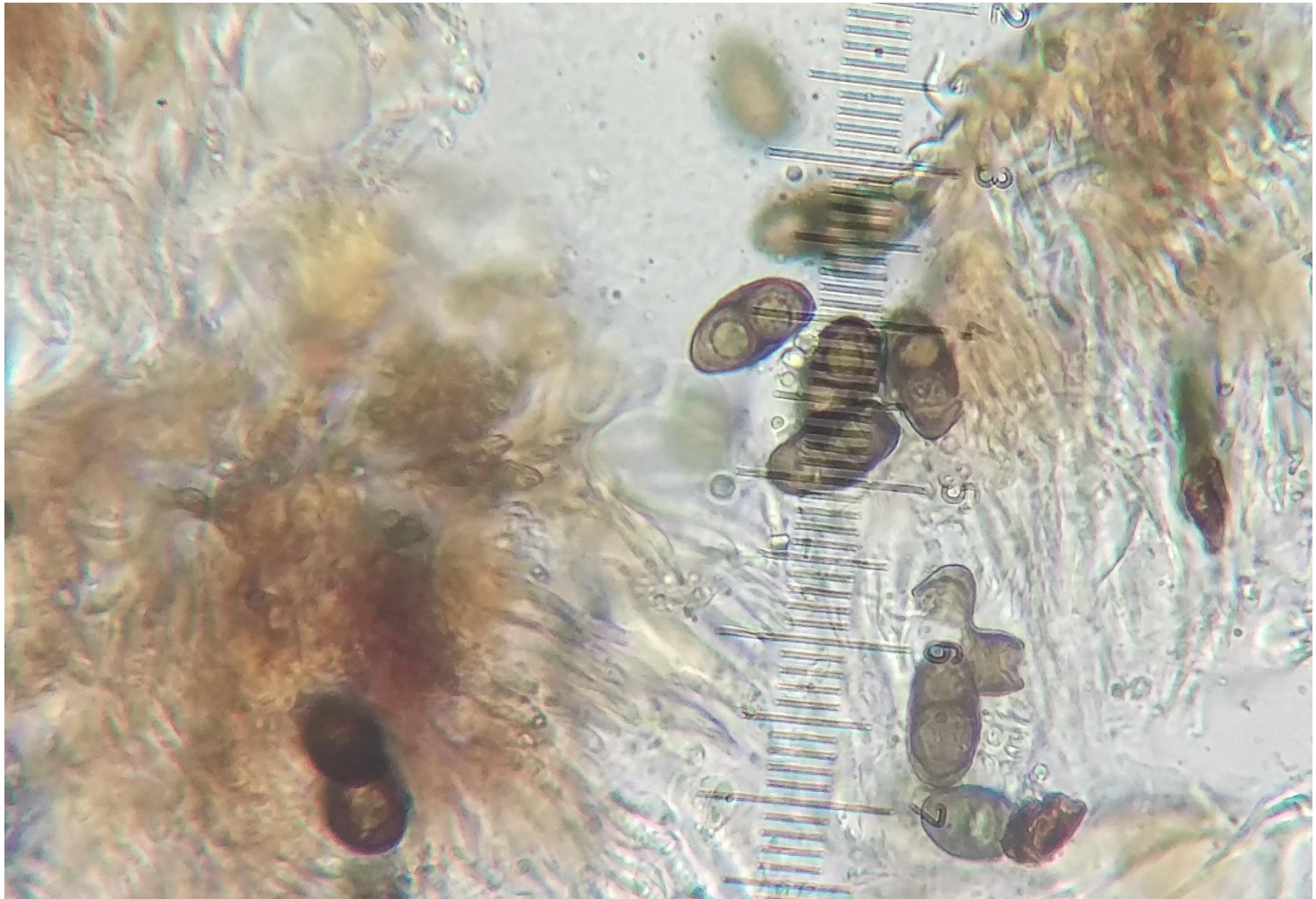
Xanthoria parietina

(c) Jacques Beck Ceccaldi

Rhizocarpon geminatum

Rinodina lecanorina

Scoliciosporum chlorococcum

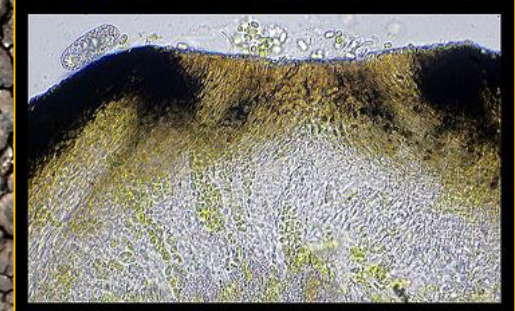
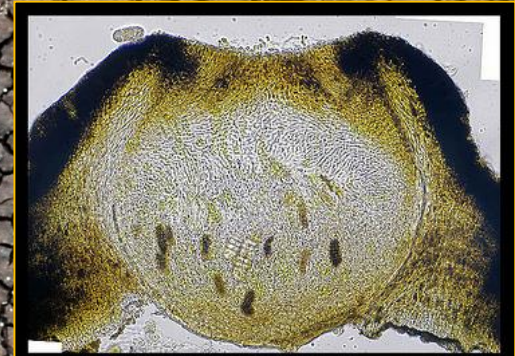
Perithecium

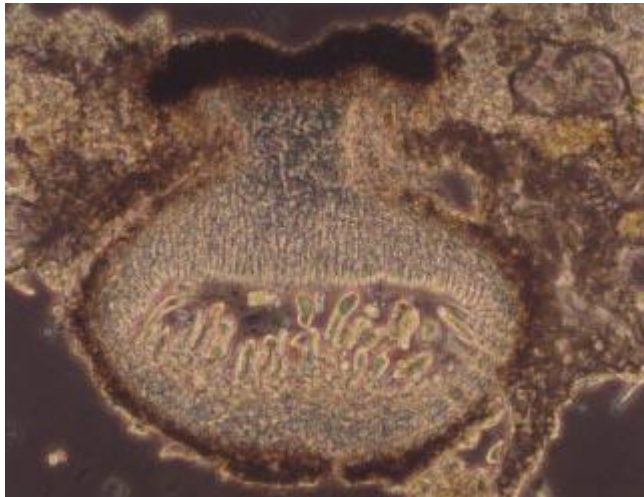
Staurothele fissa

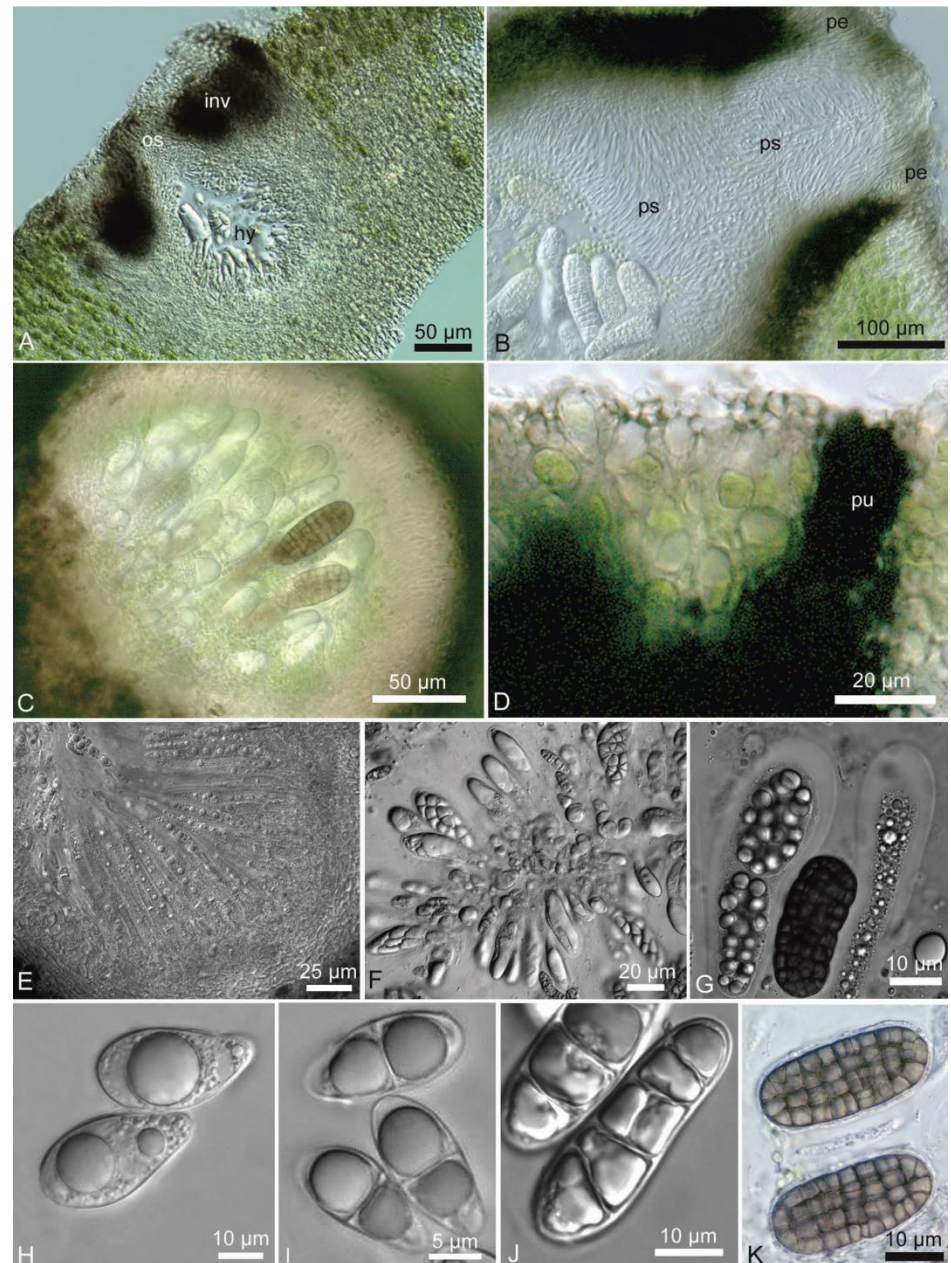
SCIENCEPHOTOLIBRARY

Perithecium, spory

Halda J. (2003): A taxonomic study of the calcicolous endolithic species of the genus *Verrucaria* Ascomycotina, Verrucariales) with the lid-like and radiately opening involucrellum. – *Acta mus. Richnov.* 10:1-148.

Gueidan et al. 2009: Generic classification of the Verrucariaceae (Ascomycota) based on molecular and morphological evidence: recent progress and remaining challenges. – *Taxon* 58:184-208.

Rozmnožování a rozmnožovací útvary lišejníků:

Rozmnožování:

pohlavní – plodnice jako u hub (apothecia, perithecia,...)

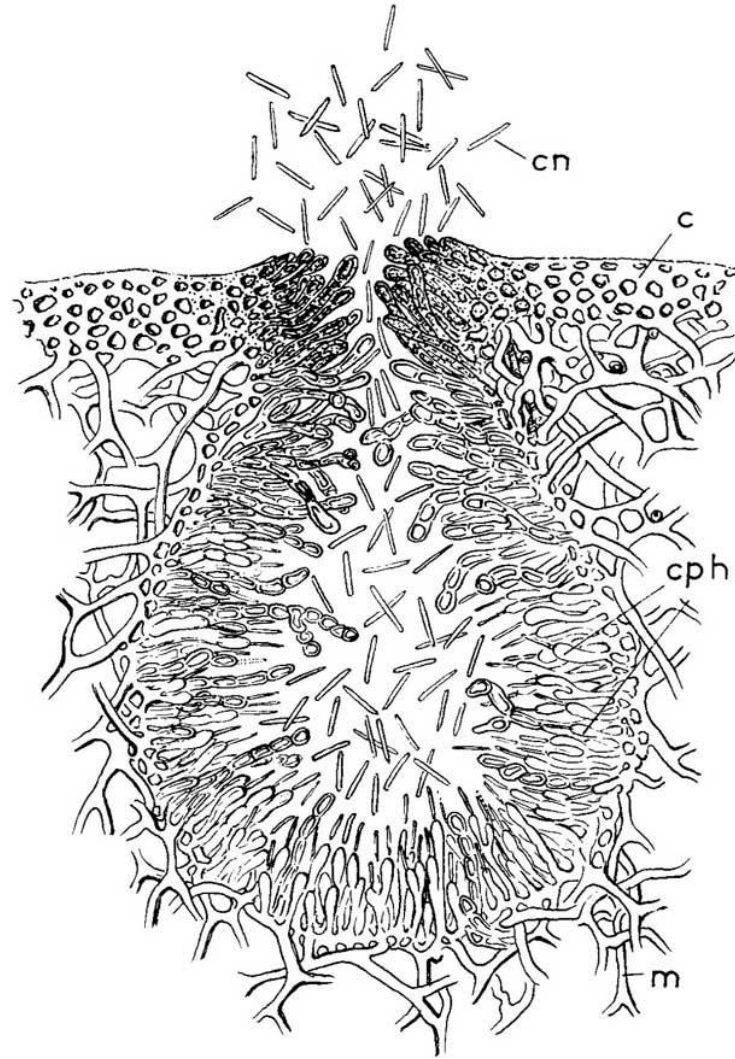
nepohlavní – konidie (nepohlavní spory) nejčastěji v pyknidách

– vegetativní útvary:

sorédie

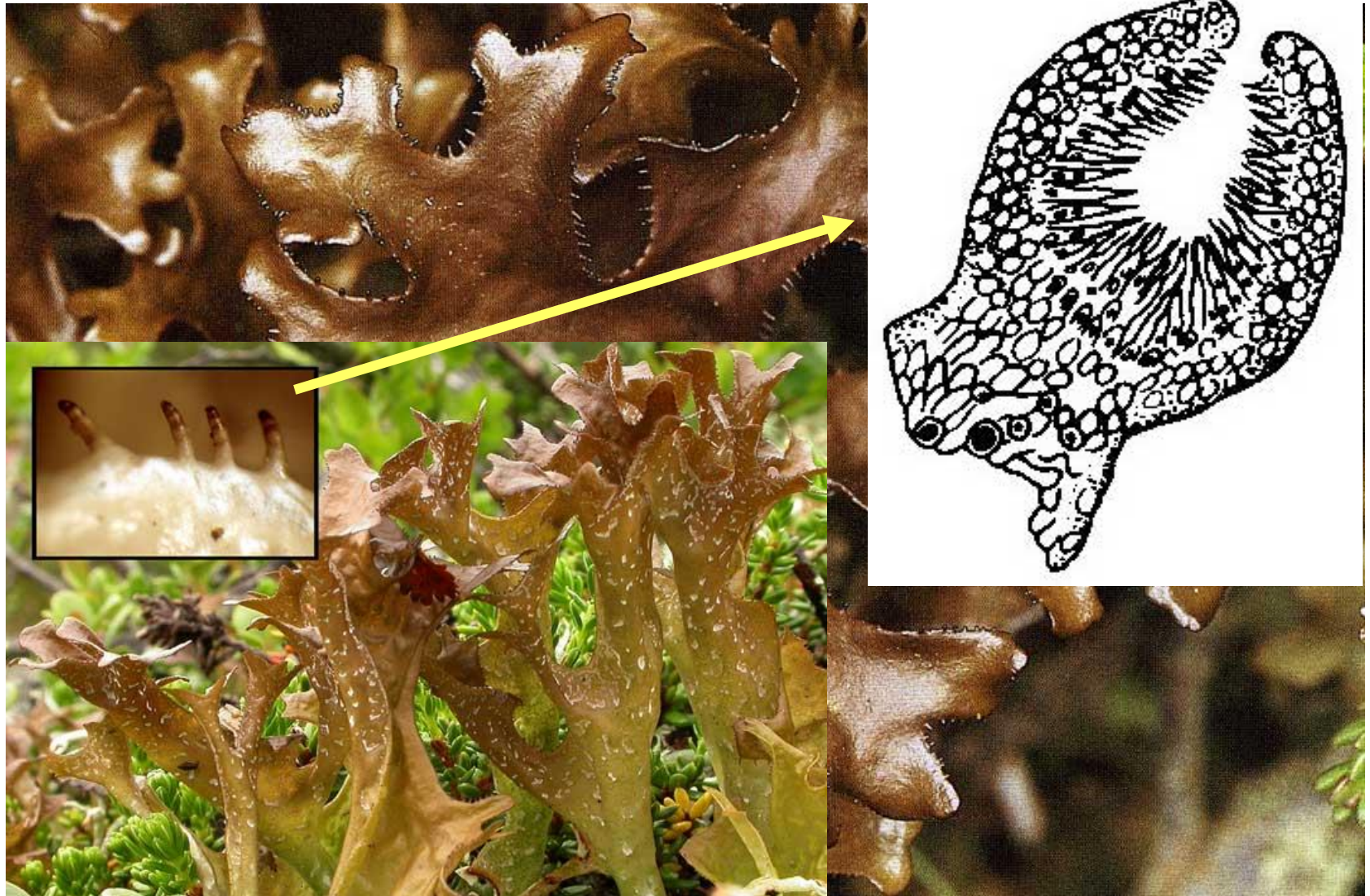
izídie (isidie)

Pyknidy (pyknospory = konidie)

Nepohlavní rozmnožování houby

Pyknidy (pyknospory = konidie)

Nepohlavní rozmnožování houby

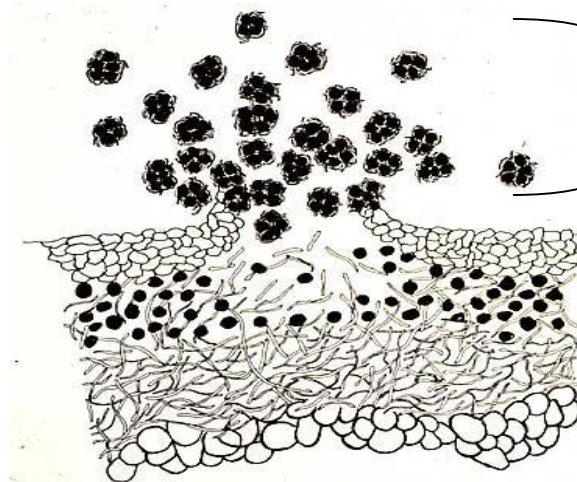
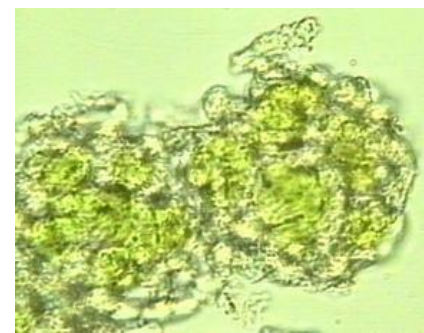
Pyknidy

(černá ústí – tečky)

Vegetativní rozmnožování - sorály a sorédie

Skrze praskliny v kůře se uvolňují řasové buňky obalené hyfami mykobionta - *sorédie*. Často v útvarech zvaných *sorály*.

Sorédie

svrchní kůra

vrstva fotobionta

dřeň

spodní kůra

B3500220 [RM] © www.visualphotos.com

SEM of soredia of
Cladonia sp.

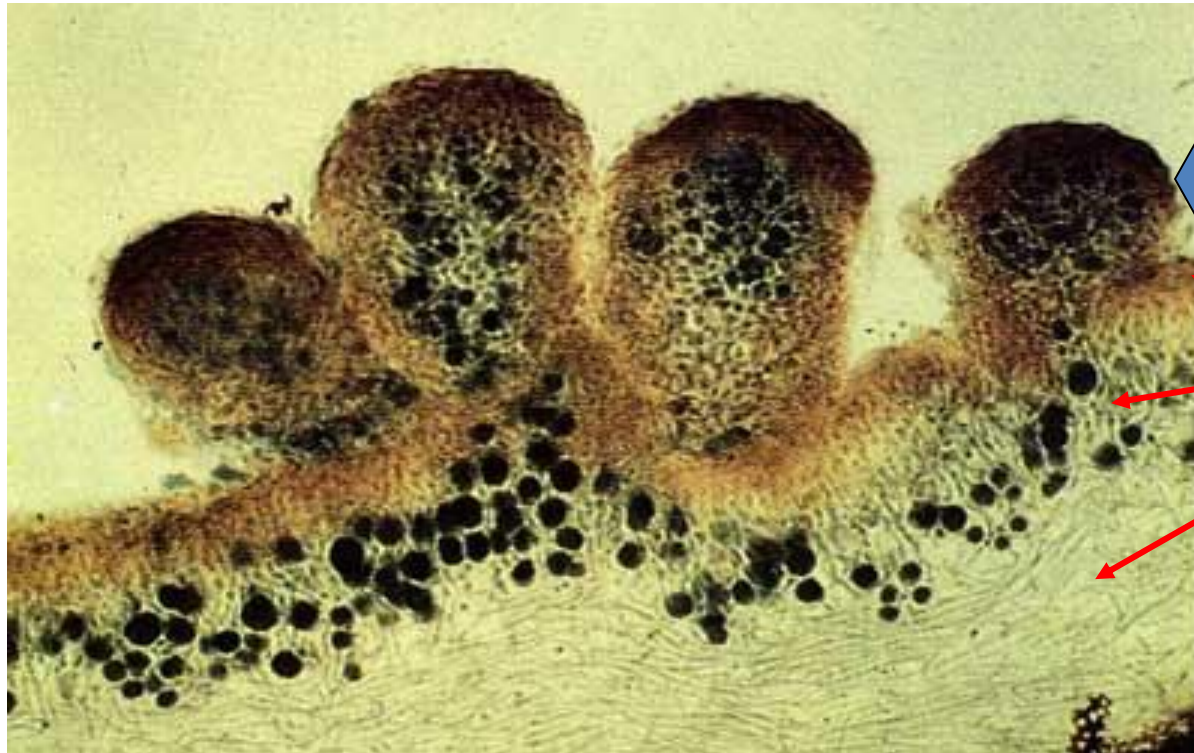
sorédie *Physcia*
adscendens

sorédie *Cladonia
cornuta* na podétiích

Vegetativní rozmnožování - izídie

Izídie

svrchní kůra
vrstva fotob.
dřeň

výrůstky, které zachovávají strukturu stélky, tzn. mají kůru, řasovou vrstvu i dřeň (popř. mají strukturu jako homeomerická stélka).

Izídie

www.stridvall.se

<https://calphotos.berkeley.edu>